

T.C.

AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**IRAK'IN İŞGALİ SONRASI, TÜRKİYE İLE IRAKLI
KÜRTLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİ
POLİTİĞİ**

(2003-2012)

Diler GÖKBAYRAK AĞAÇDAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR

ŞUBAT 2014

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
IRAK'IN İŞGALİ SONRASI, TÜRKİYE İLE IRAKLI KÜRTLER
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ
(2003-2012)

THE ECONOMY POLITIC OF THE RELATIONSHIP
BETWEEN TURKEY AND IRAQI KURDS AFTER THE
INVASION OF IRAQ
(2003-2012)

DİLER GÖKBAYRAK AĞAÇDAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
DANIŞMAN

Doç. Dr. Serhat ERKMEN

KIRŞEHİR

ŞUBAT 2014

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan *Dr. Dr. A. A. A. A. A.* (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye *Serhat Erkmen* (İmza)

Doc. Dr. Serhat Erkmen
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye *Anıf Bağbarlıoğlu* (İmza)

Yrd. Doç. Dr. Anıf Bağbarlıoğlu
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../20..

Akademik Unvan, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖZET

IRAK'IN İŞGALİ SONRASI, TÜRKİYE İLE IRAKLI KÜRTLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ (2003-2012)

GÖKBAYRAK AĞAÇDAN, Diler
Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serhat ERKMEN
Şubat 2014, 71 Sayfa

Irak'ın işgali sonrası, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki iktisadi ve siyasi ilişkilerin incelenmesini amaçlayan bu çalışma, söz konusu ilişkilerde ekonomiyi etkileyen siyasi faktörleri karşılıklı bağımlılık teorisi kapsamında analiz etmektedir.

Kuzey Irak, Irak'ın en stratejik bölgelerinden biri olmanın yanı sıra, Türkiye'ye de komşu konumundadır. Bu durumda Kuzey Irak, Irak açısından ne kadar mühim ise, Türkiye açısından da ekonomik ve siyasi açıdan bir o kadar mühimdir. Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkileri belirleyen pek çok aktör ve faktör bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri (Kürdistan İşçi Partisi) PKK'dır. PKK terör örgütü, hem Irak Merkezi Hükümetiyle hem de hem de Kürt Bölgesel Yönetimi ile yürütülen siyasi ilişkileri fazlasıyla etkilemektedir.

Çalışmada kronolojik olarak ele alınan yılların, Irak'ın işgalinden sonraki dönemi kapsamı, bölgede ve ülkede değişen sosyolojik durumun değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin işgale bakışı, Iraklı Kürtlerin işgal karşısındaki tutumu ve işgal sonrası beliren kimi siyasi ve ekonomik aktörlerin incelenmesi ve değerlendirilmesinin literatür açısından büyük bir kazanım olacağı düşünülmektedir.

Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler, resmi kaynaklardan edinilen rakamlarla değerlendirilmiştir. 2003 yılı sonrasında ambargonun kaldırılması nedeniyle Irak'ta ithalat ve ihracatın artış göstermesi siyasi dengelerin de rayına oturduğunun bir kanıtıdır. 2006 yılında azalan oranlar ve o dönemde artan terör saldırıları PKK terörünün siyasi ve ekonomik ilişkilerde belirleyici bir unsur olduğunu göstermektedir. 2008 yılında yapılan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Anlaşması ile ekonomik ilişkilerin yeni bir seviye kazandığı gözlemlenmektedir. Bunun akabinde 2009 yılı Abdullah Gül'ün Irak ziyareti, ticaretin rekor rakamlara ulaşmasını sağlamıştır. Söz konusu ekonomik ilişkilerin artış ve azalış rakamları, nedenleri ile birlikte Tablo-2'de açıklanmıştır. Hazırlanmış olan tablonun analizi ise yine çalışmanın son bölümünde aktarılmıştır.

Tezin giriş bölümünde belirlenen “Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında bir karşılıklı bağımlılık yoktur” varsayımı sonuç bölümünde siyasi olaylar ile resmi rakamlar karşılaştırılarak kanıtlanmıştır. Zira ekonomik olayların siyaseti yönlendirmesini konu alan karşılıklı bağımlılık kavramının tam aksine, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilerde siyasi olaylar ekonomiye yön vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Iraklı Kürtler, Ekonomi Politik, Karşılıklı Bağımlılık, Petrol.

ABSTRACT

THE ECONOMY POLITIC OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY AND IRAQI KURDS AFTER THE INVASION OF IRAQ (2003-2012)

GÖKBAYRAK AĞAÇDAN, Diler
Master of Arts, International Relations
Supervisor: Associate Professor Serhat ERKMEN
February 2014, 71 Pages

This study aims to elaborate the economic and political relationships of Turkey and Iraqi Kurds after the invasion of Iraq, and in this relationship it analyses the political factors which effect economy in the concept of the theory of interdependence.

In addition to being one of the most strategic regions of Iraq, Northern Iraq is neighboring to Turkey. Therefore, the importance of Northern Iraq for Turkey with the regard to the economic and politic is as much as its importance for Iraq. There are so many actors and factors determining the relationships between Turkey and Iraqi Kurdish People. PKK is one of the most important ones of these. The PKK terrorist organization has been effecting exceedingly the political relationships to both Central Iraq Government and Kurdish Region. In terms of evaluating changing sociological situations in the region and country it has such an importance that chronologically investigated years of the study are including the period following the occupation of Iraq.

It is thought that the examination of Turkey's view to the occupation of Iraq, the attitude of Iraqi Kurds and some political and economic actors appeared after the occupation will be useful for the future studies.

The relations between Turkey and Iraq have been evaluated with the numbers obtained from the official sources. After the lift of embargo at 2003, rising at exportation and importation numbers is an evidence of political recovery in Iraq. At 2006, the reduction on the same numbers and synchronously rising terrorist attacks also shows that terrorism of PKK is a determinative element on political and economic relations. It is observed that The Agreement of High-Level Strategic Cooperation made the economic relations gain a new rank. Following this event, Abdullah Gül's and Recep Tayyip Erdoğan's visit to Iraq at 2009 made the commercial relations of two countries rise to the top numbers. The rise and reduction numbers of these economic relations are explained with their reasons on Table-2. Table's analysis is presented at last section of the study.

The hypothesis, "There is no interdependence between Turkey and Kurdish Regional Government", has been proved with comparison of political events and commercial numbers in the last section. On the contrary of concept of interdependence, the political factors have directed the relations between Turkey and Iraqi Kurds.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Iraqi Kurds, Political Economy, Interdependence, Oil.

ÖNSÖZ

Bu tez, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin nedenlerini ve bu ilişkiler arasındaki bağlantıları inceleyerek, karşılıklı bağımlılık teorisine dayanan uzun bir çalışma sonucu tamamlanmıştır.

Tez araştırması süresince bazı mülakatlarda bulunulmuş, resmi rakamlar edinilmiş ve bunların ışığında varsayılan sonuca ulaşılmıştır. Tezin, bu alanda çalışmak isteyen öğrencilere ve araştırmacılara sonuca doğrudan ulaşma konusunda kolaylık sağlayacak bir kaynak niteliğinde olması amaçlanmıştır.

Bu tezin öncesinde ve varoluş aşamasında bana her türlü desteği veren, bilgisi, deneyimi ve aydın kişiliği ile bana her daim yol gösteren, doğru düşünmeyi ve doğru anlamayı öğreten çok saygıdeğer tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Serhat ERKMEN'e,

Tüm hayatım boyunca aldığım her kararda yanımda olarak kişiliğimin ve özgüvenimin gelişmesinde en büyük etken olan annem Nermin GÖKBAYRAK'a,

Özellikle hayattaki duruşu, kararlılığı ve azmi ile her zaman örnek aldığım ve gurur duyduğum babam Ertuğrul GÖKBAYRAK'a ve tüm aileme,

Sadece araştırma dönemim boyunca değil, hayatımın her evresinde benden desteğini ve sabrını esirgemeyen, bana olan güveni ile her zaman beni yüreklendiren sevgili eşim Mustafa AĞAÇDAN'a,

Sonsuz Teşekkürlerimi Sunuyorum.

Diler GÖKBAYRAK AĞAÇDAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	1
1.BÖLÜM GİRİŞ.....	2
1.1.ARAŞTIRMANIN AMACI VE KONUSU	2
1.2.ARAŞTIRMANIN BÖLÜMLENDİRİLMESİ	3
1.3.ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	4
2. BÖLÜM TEORİK ALTYAPI: KARŞILIKLI BAĞIMLILIK	6
2.1.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK KURAMI6	
2.1.1.Karşılıklı Bağımlılık Kavramının Anlamı	6
2.1.2.Karşılıklı Bağımlılığın Temel Varsayımları	10
2.2.KARŞILIKLI BAĞIMLILIK KURAMINA ELEŞTİRİLER	12
3.BÖLÜM: TÜRKİYE İLE KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİK BOYUTLARI	14
3.1.KUZEY IRAK'TA EKONOMİK YAPI	14
3.1.1.Tarım.....	14
3.1.2. Sanayi.....	15
3.1.1.Petrol.....	16
3.1.2.Enflasyon	18

3.2.TÜRKİYE’NİN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE EKONOMİK İLİŞKİSİNİN ARKA PLANI	19
3.2.1. Türkiye ile Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkilerin Petrol Boyutu	19
Tablo-1.....	20
3.2.2. Türkiye ile Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkilerde Devlet Dışı Aktörler	21
4.BÖLÜM: TÜRKİYE İLE KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN SİYASİ BOYUTLARI	28
4.1.IRAK’IN İŞGALİ VE TÜRKİYE’NİN İŞGALE BAKIŞI	28
4.2.TÜRKİYE İLE IRAKLI KÜRTLERİN SİYASAL İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN EKONOMİ DIŞINDAKİ FAALİYETLER	32
4.2.1. Bağımsız Kürt Devleti	33
4.2.2.Terör/Güvenlik.....	37
4.2.3.Kerkük ve Türkmenler.....	40
4.3.IRAK’IN İŞGALİ SONRASI TÜRKİYE İLE KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLERİN SEYRİ.....	43
4.3.1. Türkiye ile Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkilerin 2003 ile 2008 Yılları Arasındaki Seyri	43
4.3.2. Türkiye ile Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkilerin 2008 ile 2012 Yılları Arasındaki Seyri	45
5.BÖLÜM: TÜRKİYE İLE IRAKLI KÜRTLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN KARŞILIKLI BAĞIMLILIK TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	47
Tablo-2.....	48
SONUÇ.....	52

KAYNAKLAR	55
EKLER.....	71

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e.: Adı Geçen Eser

a.g.m.: Adı Geçen Makale

Bkz. : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

BP : The British Petroleum Company

EIU : Economic Intelligence Unit

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

IMF : Uluslararası Para Fonu

KDP : Kürdistan Demokrat Partisi

KYB : Kürdistan Yurtseverler Birliği

KBY : Kürt Bölgesel Yönetimi

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OPEC : Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

PKK : Kürdistan İşçi Partisi

s. : Sayfa

1. BÖLÜM GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KONUSU

Tezde, Irak'ın işgali sonrası, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki iktisadi ve siyasi ilişkiler incelenerek, elde edilen veriler ışığında, çalışma yapacak öğrenci ve akademisyenlere objektif bir kaynak sunabilmek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, ekonomiyi etkileyen siyasi faktörlere de değinilmiştir. Ekonomik ilişkileri etkileyen önemli siyasi dönüm noktaları, bunlarla bağlantılı olarak ekonominin yön bulması, özgün ve objektif olarak değerlendirilebilecek kaynaklar kullanılarak aktarılmıştır.

Irak'ın işgaline karşı Türkiye'nin bakış açısı incelenirken, o dönemde yapılan siyasi hamleler gazete arşivlerinden çıkarılarak, olaylar o zamanki toplumsal durum değerlendirilerek ele alınmıştır. Bu ve benzeri siyasi dönüm noktalarının ekonomiyi etkilerine vurgu yapılırken, edinilen veriler Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Türk İstatistik Kurumu ve Habur Sınır Kapısından elde edilen somut rakamlarla desteklenmiştir.

“Dönüm noktası olarak varsayılan yıllardaki siyasi ilişkiler ekonomiyi nasıl etkilemiştir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Ele alınan konu kapsamında fazla bir yazılı kaynak olmaması nedeniyle hazırlanacak bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN BÖLÜMLENDİRİLMESİ

Çalışma, 2003 yılında gerçekleşen Irak'ın İşgali sonrası Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki iktisadi ve siyasi ilişkilerin 2012 yılı sonuna kadar olan seyrini konu almaktadır. Belirtilen konu ile birlikte Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (KBY) ekonomik faaliyetleri de (tarım, sanayi, petrol, enflasyon gibi) çalışmanın kapsamı dâhiline alınıp, Türkiye'nin KBY'yle ekonomik ilişkilerinin arka planı incelenerek, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilere ilişkin veriler elde edilmiştir. Bu veriler tablolarla desteklenip, okuyucunun sonuca çabuk ulaşabilmesi ve verileri kolay analiz edebilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikle KBY'deki ekonomik yapıdan bahsedilip, daha sonra Türkiye'nin KBY'yle ekonomik ilişkilerinin arka planına değinilmiş olup ekonomik ilişkilerdeki aktörler incelenmiştir. Bu bağlamda Kuzey Irak'ta iş yapan Türkiye kaynaklı firmaların temsilcileri ile mülakatlar düzenlenmiştir. Bu mülakatlar sonucu erişilen bilgiler doğrultusunda Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ekonomik verilerin bir kısmına ulaşılmıştır. Türkiye ile Iraklı Kürtlerin ekonomi dışında siyasi ilişkilerini belirleyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Bağımsız Kürt Devleti ihtimali, terörle mücadelede işbirliği, Kerkük ve Türkmenlerdir. Belirtilen siyasi faktörler her iki aktör açısından değerlendirilerek, tezin objektif ve özgün bir çalışma olması sağlanmıştır. Çalışma konumuzla ilgili pek fazla yazılı kaynak olmaması nedeniyle, tamamlayıcı bilgiler ve kronolojik veri tabanı için gazete arşivlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Habur Gümrük Müdürlüğü aracılığıyla gerçek ve resmi rakamlara ulaşılmıştır. Çalışmada, teorik alt yapı

ve döneme etki eden siyasi olayların araştırılması için yazılı makale ve kitaplardan yararlanılmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Bu tezin temel varsayımı, karşılıklı bağımlılık teorisinin, devletlerin karşılıklı olarak ekonomik büyüme ya da küçülmelerden etkilenmeleri tanımına dayanarak, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında bir karşılıklı bağımlılık durumu olmadığı görüşüdür. Karşılıklı bağımlılık uluslararası ilişkilerde daha çok devletler arasındaki bir ilişki modelini açıklamak için kullanılırken, son dönemde Türkiye'nin Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'yle ilişkilerinde devlet dışı bir aktör için de sıklıkla kullanılmaya başlamıştır.

Karşılıklı bağımlılıkta temel beklenti, herhangi iki aktör arasındaki ilişkinin ekonomik bağlarla örüldükten sonra bu ekonomik ilişkinin siyasi ilişkilere öncülük etmesidir. Özellikle aralarında büyük siyasi sorunlar bulunan aktörlerin arasındaki sorunların kalıcı olarak çözülmesi için bir yol olarak görülen karşılıklı bağımlılık oluşturma düşüncesi, Türkiye'nin Irak Merkezi Hükümetine bağlı devlet dışı aktör olan Iraklı Kürtlerle ilişkileri için henüz geçerli hale gelmemiştir. Bunun en önemli göstergesi iki aktör arasındaki ilişkinin sorunlu bir halden stratejik bir hale dönüşmesini sağlayan dinamiklerin Türkiye'nin iç politikası ve Ortadoğu'daki dönüşüm olması, buna karşılık ekonomik ilişkilerin bu süreçte kolaylaştırıcı rol oynamasıdır. Bu nedenle ilişkinin lokomotifinin ekonomik değil siyasi ve stratejik değişiklikler olması, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilerin dönüşümünü ekonomik temelde açıklama çalışma girişimlerini ve buna temel olarak karşılıklı bağımlılık teorisinin kullanılması çabasını yanlışlamaktadır.

Bu varsayımında her iki aktörün de ekonomik olarak büyüme ya da küçülme gösterdiği yıllarda birbirlerine karşı gösterdikleri hassasiyet ve duyarlılıklarının ölçülerek, test edilecektir.

2. BÖLÜM TEORİK ALTYAPI: KARŞILIKLI BAĞIMLILIK

2.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK KURAMI

2.1.1. Karşılıklı Bağımlılık Kavramının Anlamı

Bağımlılık, bir devletin dış politikalarının diğer bir devlet tarafından belirlenebildiği tek taraflı bir etkileşimi ifade ederken, karşılıklı bağımlılık farklı ülkeler arası ilişkilerde gündeme gelen karşılıklı etkileşimi ifade eden bir kavramdır. Nye'a göre "etkileşimlerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ele alınabilmesi için maliyet unsurunun söz konusu olması gerekir ve karşılıklı etkileşimin taraflar üzerinde olumsuz bir yansıması söz konusu değilse, karşılıklı bağımlılıktan söz edilmemektedir".¹ Oneal, Maoz ve Russett'in hazırlamış olduğu "The Liberal Peace: Interdependence, Democracy, And International Conflict, 1950-85" isimli makale incelendiğinde maliyet unsuru ile ilgili şöyle bir bağlam ortaya çıkmaktadır. Bağımlılık maliyetine, (Uluslararası Para Fonu) IMF raporlarındaki ülke ihracatı ve ithalatın toplamının gayri safi milli hâsılaya bölünmesi sonucu ulaşılmaktadır.²

Uluslararası İlişkilerde karşılıklı bağımlılık, egemen ulus devletler arasındaki ilişkilerin yanı sıra uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketler arasındaki ilişkilerle birlikte halklar arasındaki toplumsal ilişkileri, kültürel, ticari ve diğer benzeri tüm ilişkileri ve etkileşimleri de içermektedir.³ Ayrıca

¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği** (Akt.), Bursa, Marmara Kitap Merkezi, 2010, s.406.

² John R. Oneal, Frances H. Oneal, Maoz, Zeev ve Bruce Russett, "The Liberal Peace: Interdependence, Democracy and International Conflict, 1952-85", **Journal of Peace Research** vol 33, no 1, Feb 1996, s.15.

³ Arı, a.g.e, 2010, s.406.

karşılıklı bağımlılık, özellikle demokratik kurumlarla bütünleştiği zaman yararlı olabilmektedir. Politik ve ekonomik özgürlükler, uluslararası kuruluşları oluşturur, ortaya çıkan menfaatler ışığında politikaları etkiler ve sonuç olarak devletlerin birbirleriyle olan çıkar çatışmalarını engeller.⁴ Yani karşılıklı bağımlılık, devletler ve toplumlar arasında çok sayıda etkileşim kanalının yarattığı bağlantı ve ilişkilerin, belirli bir hiyerarşik gündemden yoksun olan uluslararası sistemde neden olduğu karmaşık koşullar bütünüdür.⁵

1970’li yıllarda J.Nye, R.Keohane gibi pek çok bilim adamı devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasıyla ve sistemin küreselleşmesiyle devlet merkezli paradigmanın artık geçerli olmadığını söyleyecektir. Oluşan yeni paradigmayla karşılıklı bağımlılık kavramı gelişecektir. Böylece uluslararası ilişkilerinin gündeminin sadece askeri ve güvenlik konularının olmadığı ve eşitsizlik ve sömürü gibi kavramların tartışılmaya başlandığı görülebilecektir. Keohane’e göre karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde güç salt bir kapasite değildir. Şayet güç, bir devletin diğeri üzerinde etki uygulayabilme kapasitesi ise bu her zaman nicel anlamda sahip olunan güçle açıklanamaz.⁶ Daha fazla bağımlı olan daha fazla etkiye açıktır. Dolayısıyla Keohane asimetrik karşılıklı bağımlılığı bir güç olarak nitelemektedir. Keohane genel olarak realist varsayımları reddetmez devlet merkezliliği ve anarşi varsayımını

⁴ John R. Oneal, Frances H. Oneal, Maoz, Zeev ve Bruce Russett, The Liberal Peace: Interdependence, Democracy and International Conflict, 1952-85”, **Journal of Peace Research**” vol 33, no 1, Feb 1996, s.13.

⁵ Muharrem Gürkaynak ve Serhan Yalçiner, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”(Akt.), **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 4, Kış 2004, s.75.

⁶ Robert O. Keohane, **Transnasyonalizm Resmi Olmayan Şiddetin Küreselleşmesi ve Korkunun Liberalizmi**, Çev. Aslo Acar,s.2.
http://www.academia.edu/3320773/Resmi_Olmayan_Siddetin_Kuresellesmesi_Dunya_Politikasi_Teorileri_ve_Korkunun_Liberalizmi

kısmen benimsemektedir. Fakat anarşinin işbirliğine engel olduğu yönündeki realizmin varsayımını kabul etmemektedir.⁷

Keohane ve Nye'a göre yenilikçiler yirminci yüzyıl boyunca teknolojinin dünya politikası haline geleceğini ilan etmişlerdir. 1910 yılında Norman Angell ancak akıldışı yapılan savaşlardan vazgeçildiği zaman ekonomik karşılıklı bağımlılık sağlanabileceğini vurgulamıştır.⁸ Yirminci yüzyılın sonlarında ise sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda yaşanan gelişmeler sonucu oluşan küreselleşmenin uluslararası ilişkilere yansımaları karşılıklı bağımlılık (interdependence) kavramını ortaya çıkarmıştır. Günümüz uluslararası ilişkilerinde büyük güçler arasındaki karşılıklı bağımlılığın ekonomik boyutunun güvenlik ve askeri boyutun önüne geçtiği görülmektedir.⁹

Uluslararası sistemin doğasına ilişkin Soğuk Savaş'ın son bulmasının ardından şekillenen ve günümüze değin uzanan süreç, ulusal temeldeki süreçler vasıtasıyla anlaşılamayacak ve çözümlenemeyecek kadar karmaşık bir uluslararası ortama işaret etmektedir. Yani bu süreçte, ulus-devletler, ciddi boyutlarda sınır-ötesi bağlantıların ve karşılıklı bağımlılık koşullarının var olduğu bir ortamda dış politikalarına şekil vermek durumunda kalmışlardır.¹⁰

Nye ve Keohane, karşılıklı bağımlılık kavramının teorik çerçevesini çizerken, güç ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Nye ve Keohane, güç ile karşılıklı bağımlılık arasındaki ilişkinin net bir

⁷ Robert O. Keohane, a.g.m., s.2.

⁸ Robert O. Keohane, Joseph Nye, "Power and Interdependence in the Information Age" **Foreign Affairs**, Sep/Oct 1998, 77,5; Alumni-Research Library, s.81.

⁹ Emine Akçadağ, **Bir Karşılıklı Bağımlılık Örneği Olarak AB-Çin Ekonomik İlişkileri**, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2303:bir-karlikl-bamllk-oernei-olarak-ab-cin-ekonomik-likileri&catid=92:analizler-uzakdogu&Itemid=140

¹⁰ Gürkaynak, Yalçınar, a.g.m. s. 80.

şekilde ortaya konmasının, taraflar arasındaki ilişkilerin niteliğini oluşturan bazı kavramlara muhtaç olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre, uluslararası sistemde baş gösteren karşılıklı bağımlılık koşullarında, birinin diğeri üzerindeki pazarlık gücü diğeri tarafın bu karşılıklı bağımlılık ilişkisine hassasiyetine ve etkilenme derecesine bağlı olmaktadır.¹¹

Keohane ve Nye, diğeri aktörlerin politikaları karşısında duyarlılık ve savunmasızlık durumuna da değinerek karşılıklı bağımlılık ortamında güç kavramını tanımlamaya çalışmaktadır. Buna göre aktörlerin gücünü belirleyen unsur, onların sistem içerisindeki konumları ve hareket yetenekleridir. Duyarlılık belirli bir politika çerçevesinde diğeri aktörlerin politikalarına tepki verme derecesiyle ilişkilidir. Değişen duruma tepki olarak değişen politikanın maliyeti duyarlılığı tanımlar.¹² Başka deyişle, karşılıklı bağımlılık ortamında aktörlerin birbirinden etkilenmemesi söz konusu olamaz. Sisteme ait en güçlü devletler bile sistemdeki dezavantajlı devletler tarafından politika değişikliğine zorlanabilir. Burada önemli olan politika değişikliği yoluyla maliyetlerden kurtulabilme durumudur. Duyarlılık ise, karşılıklı bağımlılığın doğal bir sonucu olarak aslında devletlerin sistemde sahip oldukları hareket serbestini de tanımlar.¹³

Yine Nye ve Keohane'ye göre bazen karşılıklı bağımlılık ilişkisi kapsamında küçük devletlerin, daha büyük devletlerin dış politik davranışlarında değişikliğe yol açabildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla

¹¹ Gürkaynak, Yalçınar, a.g.m., s.76.

¹² Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63-3, s.132.

¹³ Özdemir, a.g.m, s.132.

karşılıklı bağımlılık teorisine göre, etkinin ve gücün kaynağı bağımlılık ve bunun derecesidir.¹⁴

Neoliberaler devletlerarasında, özellikle ekonomik konularda karşılıklı bağımlılığın arttığını ve devletlerin gücün askeri boyutundan ziyade ekonomik boyutuna önem vermeye başladığını, bu yüzden de ekonomik konularda işbirliği çabalarının daha yoğun ve başarılı olduğunu savunmaktadırlar. Bugünkü dünyada gücün kaynakları açısından askeri güce yapılan vurgudan bir uzaklaşma görülmektedir. Dolayısıyla artık devletler neorealistlerin iddia ettiği gibi çıkarlarını maksimize etmek için diğer devletlerden bağımsız karar verebilme ve davranma serbestilerini yitirmişlerdir.¹⁵

2.1.2. Karşılıklı Bağımlılığın Temel Varsayımları

Keohane ve Nye'a ait Power and Interdependence (1977) adlı parasal ilişkilere ve uluslararası ticari konulara değindikleri ve temel sav olarak, “karşılıklı bağımlılıkların olduğu bir dünyada gerçekçi paradigma uluslararası rejimlerin dinamiklerinin anlaşılmasında bizlere sınırlı yardımda bulunmaktadır¹⁶” görüşünü benimsedikleri, ana kaynak niteliğindeki kitapta belirtildiği üzere, çok taraflı bağımlılığın temel niteliklerini ve varsayımlarını üç temel noktada toplamaktadır.¹⁷

¹⁴ Arı, e.g.e., 2010, s.408.

¹⁵ Yücel Bozdağlıoğlu, Çınar Özden, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 4 (Kış 2004), s.63.

¹⁶ Martin Griffiths, Steven C. Roach ve M. Scott Salomon, **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teorileri**, Çev: Cesran, Ankara, Nobel, 2011, s.107.

¹⁷ Robert Keohane, Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, New York, Addison Wesley, Longman, 1977.

Bu varsayımların ilki olarak nitelendirebilecek iletişim kanallarının sayısındaki artış, devletlerin resmi ilişkileri ve üst düzey hükümet yetkilileri arasındaki gayri resmi bağlantılar haricinde de toplumlar arasında iletişim kuran kanalların yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte devletlerin iç politikaları birbirlerine yakınlaşmakta ve iç-dış politika ayrımı belirsizleşmektedir.¹⁸

İkinci bir varsayım olarak değerlendirebilecek konular arasında önceliğin bulunmaması hususu ise, hükümetleri ilgilendiren dış politika konularındaki öncelik sırasında hiyerarşinin yokluğu olarak açıklanabilmektedir. Devletlerarası ilişkilerin gündemi açık ve tutarlı bir hiyerarşi içinde düzenlenemeyecek kadar çok sayıda konuyu kapsamaması, konular arasındaki hiyerarşinin oluşturulamayacağı gerçeği, askeri ve güvenlik konularının en başa temel gündem konusu olarak belirlenmesini olanaksız hale getirmiştir. Konular arasında bir politik eşgüdüm olmaması ise zaman zaman sorunlara yol açabilmektedir ve farklı konular aynı zamanda gerek hükümet içinde gerekse hükümetler arasında farklı koalisyonlara ve sürtüşmelere yol açabilmektedir.¹⁹

Karşılıklı bağımlılık üçüncü olarak askeri gücün öneminin ve rolünün azalması varsayımına dayanmaktadır. Buna göre, sanayileşmiş demokratik ülkeler arasında ön plana çıkan karşılıklı bağımlılık durumu, bu devletlerin birbirlerine askeri güç kullanımını da içeren bir saldırıda bulunma ihtimalini yok denecek ölçüde zayıflatmaktadır.²⁰

¹⁸ Gürkaynak, Yalçın, a.g.m., s.78-79.

¹⁹ Arı, a.g.e., 2010, s.410-411.

²⁰ Gürkaynak, Yalçın, a.g.m., s.79.

2.2. KARŞILIKLI BAĞIMLILIK KURAMINA ELEŞTİRİLER

Küreselleşme, ulusal ve uluslararası oyuncuların dış çevreye daha açık hale geldikleri bir sisteme işaret etmektedir. Dış çevre, sadece devletlerin dış politika davranışlarıyla ifade edilmeyen, çok sayıdaki ve türdeki oyuncunun karşılıklı ilişkileriyle şekillenen karmaşık bir süreçtir. Uluslararası sistemdeki gelişmeler, farklı türdeki çok sayıdaki oyuncu arasında karşılıklı bağımlılık ve etkileşim ilişkilerini yoğunlaştırmış, devletlerin klasik “sınır” ve “egemenlik” kavramlarının zaman içerisinde tükenmesine sebep olmuş, iç politika-dış politika ayrımını azaltmıştır.²¹

1970’li yılların ortalarında gelişen ve plüralist görüş olarak da bilinen karmaşık karşılıklı bağımlılık realizmin uluslararası politika anlayışına o dönemde çok popüler olan eleştiriler getirmiş, egemen devletlerin dünya politikasında halen ana aktörler olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Karmaşık karşılıklı bağımlılık kuramları uluslararası ekonomik bağımlılık ortamında devletin bağımsızlığının gittikçe sınırlandığını, bu nedenle artık realizmin öngördüğü gibi rasyonel ve bağımsız bir şekilde davranmadıklarını ileri sürerek, uluslararası ilişkiler kuramında rasyonel aktör olarak devlet anlayışını ilk sorgulayan kuram olarak literatüre geçmiştir. Aslında karmaşık karşılıklı bağımlılık kuramının gündeme getirdiği tartışmaları bugün küreselleşme kuramlarının da özünü oluşturmaktadır.²² Kapitalizm sisteminin, devletin gücünü azalttığını öne süren Neorealistler ve

²¹ Beril Dedeoğlu, “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 4, (Kış 2004), s.3.

²² Atıla Eralp, “Hegemonya” içinde **Devlet Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar** (der) Atıla Eralp, Ankara, İletişim Yayınları, 2010, s. 25.

Marksistler ise karşılıklı bağımlılık kuramına dair bazı eleştiriler getirmişlerdir.

Kuramı eleştiren neorealistlerin başında elbette ki neorealizm kuramının kurucusu olarak nitelendirilen Kenneth Waltz gelmektedir. Waltz'ın yapısal realizm özü devletler sisteminin değişmeyen yapısını açıklamakta olup, Waltz'a göre ister imparatorluklar ya da şehir devletleri, isterse de ulus devletler olsun, bunlar fiilen ya da potansiyel olarak sürekli çatışma içindedir.²³ Waltz, karşılıklı bağımlılığın uluslararası barış ve güvenliği artırdığı tezine de karşı çıkmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın artmasının uluslararası toplumdaki istikrarı bozduğunu ileri sürmenin daha doğru bir yaklaşım olduğunu düşünen Waltz, devlet ve uluslararası toplum arasındaki ayırmadan yola çıkarak karşılıklı bağımlılığa karşı tezlerini sıralamaktadır.²⁴

Karşılıklı bağımlılık kuramına bir diğer eleştiri de devletlerin rolünün küçümsenmesinin gerçeği yansıtmadığı görüşünü savunan Marksistlerden gelmektedir. Marksist bağımlılık teorileri uluslararası ilişkileri asimetrik bir ilişki olarak gördüğü için karşılıklı bağımlılığın Kuzey-Güney ilişkilerini açıklamada yetersiz kaldığını öne sürmektedir.²⁵

Sonuç olarak, Robert Gilpin'in de ifade ettiği gibi "Karşılıklı bağımlılık uluslararası ilişkilerin doğasını ve dinamiklerini ilgilendiren basamaklıp bir sonuçlar kümesi değil, çalışılması gereken bir olgudur".²⁶

²³ Eralp, a.g.e. 2010, s.26.

²⁴ Arı, a.g.e. 2010, s.426.

²⁵ Arı, a.g.e. 2010, s. 428.

²⁶ Robert Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası**, Ankara, Kripto, 2012, s.33.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE İLE KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİK BOYUTLARI

2003 yılındaki Amerikan müdahalesi sonrasında siyasi ve ekonomik olarak yeniden yapılanma sürecine giren Irak'ta, ekonomik faaliyetlerin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için yeterli bir güvenlik ortamından bahsetmek mümkün olmayabilir. Bu bağlamda güvenlik açısından diğer bölgelerden farklı özellikler taşıyan Kuzey Irak'ta, Kürt Bölgesel Yönetimi (KBY)'nin oluşturduğu güvenlik ortamı ticari faaliyetlerin hızla artmasını sağlamıştır. Türk mallarının kalitesinin yüksek olması, Türk şirketlerinin tercih edilmesindeki önemli bir etkidir. Böylece nitelikli insan kaynağına sahip Türk şirketleri, Kuzey Irak'ın yeniden yapılanması sürecinde önemli roller üstlenmiştir.²⁷

Türkiye ile KBY arasındaki ilişkinin ekonomik boyutu alt başlıklar halinde incelenmiştir. Bunlar tarım, sanayi, petrol ve enflasyondur. Petrol konusuna daha fazla ağırlık verilmesi düşünülmektedir. Çünkü ekonomik ilişkilerin tamamına yakını petrol üzerinden yürütülmektedir. Savaşların ana nedenini oluşturan petrol, güç mücadelesinin ana unsuru olmuştur.

3.1. KUZEY IRAK'TA EKONOMİK YAPI

3.1.1. Tarım

Türkiye ile Irak arasında yapılan 11 milyar dolarlık ihracat tutarıyla²⁸, KBY'yle Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin yalnızca petrolden ibaret olmadığı anlaşılmaktadır.

²⁷ Dicle Kalkınma Ajansı, Irak Çalışma Ziyareti Raporu, s. 7.

²⁸ Haber 7, "Kuzey Irak'a İhracat 12 Milyon Dolar", 1 Ekim 2012.

Irak'ın ekonomik, siyasi ve sosyal istikrarı için son derece iyi işleyen ve üreten bir tarım sektörü çok büyük önem arz etmektedir.²⁹ Irak Hükümeti'nin tarımsal üretimi artırmaya yönelik girişimleri sonucunda sektörde büyüme öngörülmektedir. Irak Yatırım Ajansı araştırmalarına göre, Irak tarım sektöründe hızlı bir gelişme öngörülmesinin üç temel nedeni vardır³⁰:

- Orta Doğu'da en hızlı nüfus artış hızına sahip ülke Irak'tır. Irak'ın nüfusunun 2025 yılında 40 ve 2040 yılında da 50 milyona ulaşması beklenmektedir;
- Savaş ve yaptırımlarla geçen yılların ardından artık Irak'ta yaşam standardı hızla yükselmekte, buna bağlı olarak da et, balık ve işlenmiş gıdalara olan talep artmaktadır;
- Irak verimli tarımsal kaynaklara sahiptir. Ekilebilir boş araziler ile eksik istihdam edilmiş ve yer değiştirmiş çiftçiler bu kaynaklar arasında sayılabilir.

3.1.2. Sanayi

Irak ekonomisi petrol ve doğal gazla dayalı bir ekonomi kabul edilmesine rağmen, ülkede sanayi sektörünün kökleri 1950'li yıllara uzanmaktadır. Irak'ta 1958 yılından, yani krallığın devrilmesinden bu yana devletçi bir politika uygulanmıştır. Devletçi politika Irak-İran savaşı dâhil olmak üzere 1990 yılına kadar ağır sanayiye de kapsayacak şekilde kendi

²⁹ Sait Yılmaz, **Irak Dosyası**, İstanbul, Kum Saati, 2011, s. 385.

³⁰ DEİK, Irak Üke Bülteni, Ekim 2012.

ekonomisini ayakta tutacak bir sanayi yaratmıştır.³¹ Ancak 1990 yılından sonra (Birleşmiş Milletler) BM'nin Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle ham madde ve yedek parça ithalatının ve imalatının sektöre uğraması, BM sorumluluğunda petrol karşılığı gıda yardımı uygulandığı Dohuk, Erbil ve Süleymaniye'deki durumları etkilememiştir.³²

Irak'ta bugün en büyük sorunlardan birisi, ülkede mevcut olan, çok büyük miktarlarda ve her sektörü kapsayan devlet kuruluşlarının modernizasyonu ve verimli hale getirilmesidir. Bu kapsamda, 2006 yılında "13 sayılı Irak Yatırım Teşvik Kanunu" yayımlanmış ve kanun Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun çerçevesinde kurulan Irak Yatırım Komisyonu da Aralık 2007 tarihinde faaliyete geçmiştir.³³

3.1.1. Petrol

Dünyadaki petrol rezervlerinin %11'ine sahip olmasıyla her zaman gündemde olan Irak'ın en önemli gelir kaynağı petroldür.³⁴

Irak petrol bakımından oldukça zengin bir ülke olup bu zenginliğin önemli bölümü Kuzey kesiminde yer almaktadır. 1927 yılında ilk petrolün Kerkük'te bulunmasının ardından 1960'ların başından itibaren başlayan ve en son Baas iktidarıyla millileştirilen çok uluslu petrol şirketlerin 2003 Irak işgalinin hemen ardından bir kez daha Irak sahasına geri dönmek için harekete geçmelerine sebep olmuştur.³⁵

³¹ DEİK, Irak Ülke Bülteni, Ekim 2012

³² Yılmaz, a.g.e., s. 388.

³³ DEİK, Irak Ülke Bülteni, Ekim 2012.

³⁴ Turan Sileli, **Büyük Oyunda Türkiye- Irak İlişkileri**, IQ Kültür Sanat, 2005, s. 23.

³⁵ Irak'ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz, ORSAM Rapor No: 103, Ocak 2012, s. 7.

Demokratik olmayan bir yönetim ve yıkıcı savaş yıllarından sonra toplumu ve ekonomisini yeniden yapılandırmayı hedefleyen Irak'ta petrol gelirlerinin rolünün kritik önem taşıdığı açıktır. Petrol geliri tüm yönleriyle Irak ekonomisi için lokomotifir ve ülkenin siyasi ve politik canlanması için hayati önem taşımaktadır.³⁶

Irak, ambargolar ve savaşlarla geçen yıllardan sonra, petrol ve doğalgaz rezervlerini geliştirmeye henüz başlamıştır. Kimi uzmanlar, üretim artışı için gerekli yıllık sermaye yatırımının 30 milyar dolar düzeyinde olacağını kestirmekte olup gerek bitmek bilmeyen siyasi anlaşmazlıklar ve günlük şiddet olayları, gerekse petrol ve gaz sektörünün gelişiminin önünü açacak tüm tarafların üzerinde anlaştığı bir kanun metninin henüz olmaması, bu konuda yol alınmasını engellemiştir. Sözleşmeleri ve düzenlemeleri yönetecek olan Hidrokarbon Yasası, 26 Ekim 2008'den bu yana Irak Bakanlar Kurulu'nda bir karara bağlanmadan görüşülmesine rağmen, Irak 2012 yılı sonu itibariyle, ispatlanmış ham petrol rezervleri açısından dünya beşincisi İran'ı geçerek (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)OPEC'in en büyük ikinci petrol üreticisi unvanını almıştır. Bugüne kadar Irak petrol potansiyelinin yalnızca yüzde 10' keşfedilmiş olup ülkedeki potansiyel petrol alanlarının yüzde 90'ı henüz üretime açılmamıştır. Irak enerji sektörü ağırlıklı olarak petrol bağımlısı olup enerji ihtiyacının yüzde 90'ını petrol ile karşılamaktadır.³⁷

³⁶ İdris Demir, <http://www.todayszaman.com/news-309896-the-never-ending-iraqi-oil-dispute-legal-political-aspects.html>.

³⁷ Cenk Pala, "Irak: 21. Yüzyılın Yeni Enerji Deposu", *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı 55, s. 40.

3.1.2. Enflasyon

2003 ila 2007 yılları arasında % 30'lar civarında seyreden enflasyon, 2008 yılında keskin bir şekilde düşmüş ve bu yılda enflasyon, (Economic Intelligence Unit) EIU verilerine göre % 2,8, IMF verilerine göre ise % 3,6 olarak gerçekleşmiştir.³⁸ Enflasyondaki düşüşü sağlayan etmen, 2007'nin ikinci yarısından itibaren ülkede sağlanan güvenlik ortamı olarak sunulsa da düşüşte 2007 yılında uygulanan sıkı para politikasının önemli bir etkisi olmuştur.³⁹

Yeni Irak Dinarı'nın Amerikan doları karşısında istikrarlı durumu, temel tüketim maddelerinin arzındaki artış ve uluslararası piyasalarda petrol dışı tüketim ürünlerinin fiyatlarındaki düşüş göz önünde alındığında enflasyonun önümüzdeki dönemde de düşük seyredeceği öngörülmektedir.⁴⁰

Temmuz 2010'da Irak'ın 186 milyar dolar değerindeki Ulusal Kalkınma Planı açıklanmıştır. Buna göre, bu bütçenin 32 milyar doları konut, inşaat ve hizmet alanlarına ayrılmıştır. Economic Intelligence Unit⁴¹ verilerine göre 2010 yılında büyüme % 5.5, (Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla) GSYİH ise 91.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Oldukça yüksek bir büyüme oranı yakalanmış olmasına rağmen Irak bütçesinden yatırımlara ayrılan payın etkin bir şekilde kullanılamaması halen önemli bir sorun teşkil etmekte ve petrol dışı alanlarda büyümenin gerçekleşmesine engel olmaktadır. 2010 yılında enflasyon Economic Intelligence Unit⁴² Kuzey Irak

³⁸ <http://www.eiu.com/>

³⁹ Irak Ülke Raporu, Bağdat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Ekim 2008, S.14.

⁴⁰ Irak Ülke Raporu, 2011

⁴¹ <http://www.eiu.com/>

⁴² <http://www.eiu.com/>

Bölgesel Yönetimin bölgesinde güvenliği sağladığı ve hem kamu hem de özel sektör harcamalarının bölgeye bir sıçrama yaşattığı ancak merkezi hükümetin yaşadığı finansman sorununun Kuzey Irak'ta da hissedildiği görülmektedir.⁴³

3.2.TÜRKİYE'NİN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE EKONOMİK İLİŞKİSİNİN ARKA PLANI

Türkiye'nin KBY'yle ilişkilerinin siyasi boyutlarının yanı sıra ekonomik ilişkilerde de yönlendirici aktörler bulunmaktadır. Bu aktörlerin başında her ne kadar devlet geliyor olsa dahi ilişkilerin arka planında devlet dışı aktörlerin de belirleyici unsur olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

3.2.1. Türkiye ile Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkilerin Petrol Boyutu

Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkiler 90'lı yıllarda nadiren devam etse de, Irak'ın işgaline kadar pek gelişmiş değildir. 1 Mart 2003'te Türkiye Hükümetinin işgal tezkeresini reddetmesi ile ilişkiler darbe almış ancak işgal sonrası dönemde ticari ilişkilerde artış meydana gelmiştir.⁴⁴ Irak'ta Ocak 2005 yılında yapılan seçimler sonrasında Kürtlerin Meclisteki toplam sandalye sayısının %27'sini elde etmesi sonucu Irak'ta Kürtlerin siyasette etkin olacağı yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde Ankara'nın Bölgesel Kürt Yönetimiyle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmesindeki en büyük etken, Kürt Yönetimi'yle ekonomik ilişkiler geliştirmesinin bölgeye istikrar getireceğine inanılmasıydı. Tabii bunda

⁴³ DEİK, Irak Ülke Bülteni, Ekim 2012.

⁴⁴ Mustafa AYDIN ve Damla ARAS, "Political Conditionality of Economic Relations Between Paternalist States: Turkey's Interaction With Iran, Iraq and Syria", *Arap Studies Quarterly*, Vol.27, Number 1&2, Winter/Spring 2005, s.30.

Washington'un Ankara'ya Iraklı Kürtler ile iyi iş birliğine dayalı ilişkiler geliştirme tavsiyesi de önemli bir etkidir.⁴⁵ Buradan da anlaşılıyor ki Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkileri dönemin siyasi olayları da etkilemiştir. Bu karşılaştırmalara çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir.

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin verilerine ambargo nedeniyle 2003 yılına kadar ulaşılammış ancak Irak'ın işgalini takiben Irakla yapılan ithalat ve ihracat oranlarında dalgalanmalar kaynaklarda yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığından edinilen ekonomik veriler ele alınıp toparlandığında aşağıda oluşturulan tabloyu yorumlamak daha sağlıklı olacaktır.

Tablo-1

2003-2012 yılları arasında Irak ile ithalat ve ihracat oranları (milyon dolar)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İthalat	84	465	459	376	545	1321	952	1355	2505	966
İhracat	718	1821	2750	2589	2845	3917	5124	6036	8310	10897

Kaynak: www.ekonomi.gov.tr

Tabloda da görüldüğü üzere, Irak ile ekonomik ilişkiler 2003'den beri ilerleme göstermektedir. İthalat ve ihracat tabloları incelendiğinde ihracat oranlarındaki artış dikkatleri çekmektedir. İhracat verilerine bakıldığı zaman toplam 235 ülke arasında Irak 6. sıradır. Söz konusu rakamlar Irak ile Türkiye

⁴⁵ Özden Zeynep OKTAV, "Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye-Irak-Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri", *Ortaoğu Etütleri*, Cilt 1, Sayı 2, Ocak 2010. S.57.

arasındaki rakamlardır. Çünkü Türkiye ile KBY arasındaki ekonomik ilişkilere dair herhangi bir istatistik bulunmamaktadır.

3.2.2. Türkiye ile Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkilerde Devlet Dışı Aktörler

Türkiye'nin KBY'yle olan ekonomik ilişkilerinin temeli aslında henüz Irak Kürt Bölgesel Yönetimi federal niteliğe henüz kavuşmadan önce atılmıştır. Irak'ın kuzeyinde bulunan Kerkük, Erbil gibi petrol bakımından zengin bölgeler diğer devletler gibi Türkiye'nin de dikkatini çekmekte gecikmemiştir. ABD'nin Irak'ı işgalinin hemen ardından Saddam rejiminin devrilmesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 22 Mayıs tarih ve 1483 numaralı kararı ile Irak ambargosunun kaldırılması ve 2003 yılının Haziran ayında itibaren başlayan ticari girişimlerin başında Tüpraş'ın savaştan sonra zarar gören Irak rafinerilerinin onarım ve işletmesine talip olması⁴⁶ ile yeni bir adım atıldı denebilir. Zira bunun öncesinde Türkiye Müteahhitler Birliği'nin yaptığı açıklamada Türk Firmalarının Irak pazarından doğrudan pay almasının çok zor olduğu belirtilmiştir.⁴⁷

Kuzey Irak'ta iş yapan yabancı firmaların %47,87'sini Türk firmalar oluşturmaktadır.⁴⁸ İlk olarak 1981 yılında Irak müteahhitlik pazarına giren Türk firmalarının bu ülkedeki faaliyetleri, savaş sonrası dönemde ivme kazanan altyapı ve üst yapı yatırımları nedeniyle 2003 yılından itibaren hızlanmıştır. 2007 yılında 545 milyon dolar tutarında 39 adet proje üstlenilirken, 2008 yılında bu rakam 72 adet proje ile 1,43 milyar dolara

⁴⁶ Milliyet, "Tüpraş Irak Rafinerilerine Talip", 20 Haziran 2003.

⁴⁷ Milliyet, "Irak Pazarından Pay Almamız Zor", 18 Haziran 2003.

⁴⁸ Rota Haber, "Mesut Barzani'nin Dev Ekonomik Yüzü", 16 Kasım 2013.

ulaşmıştır. Türk müteahhitlik firmaları Irak'ta 2003-2008 yılları arasında 4,8 milyar dolar değerinde 450'yi aşkın proje üstlenmiştir. Firmalar, yeniden yapılanma sürecindeki Irak'ta çeşitli konut projelerinden askeri tesislere, yol, köprü, baraj gibi altyapı projelerinden okul, hastane gibi sosyal tesislere pek çok alanda faaliyet göstermektedir.⁴⁹ Bölgede Türkiye'nin sahip olduğu birçok müteahhitlik firmasının yanı sıra petrol sahası sahibi şirketler de bulunmaktadır. Bölgesel Yönetim verilerine göre 1 milyar varil tahmini rezervi bulunan Tak Tak sahası için yapılan üretim paylaşım anlaşmasında Genel Enerji'nin %44, Adaax Petroleum⁵⁰ %36 ve Bölgesel Yönetim %20 hisse sahibidir. Tawke sahasının tahmini rezervi ise 900 milyon varil olup Kore devleti petrol şirketi olan DNO⁵¹ % 55, Genel Enerji %25, Bölgesel Yönetim ise %20 hisse sahibidir.⁵² İlk Türk şirketi olan Genel Enerji Tak Tak ve Tawke bölgelerinde belirtilen oranlarda hisse sahibi olmakla birlikte en son 2013 yılının Nisan ayında Chia Surkh bölgesinin de keşfine imza atmıştır.⁵³

Türkiye ile KBY arasında gizli bir enerji diplomasının yürütüldüğü düşünülmektedir.⁵⁴ Türkiye'nin Bağdat Yönetimi'ni saf dışı bırakarak ikili enerji ilişkisi başlatması, pek çok yabancı şirketin de bölgeye ilgi duymaya başlamasına sebep olmuştur. Amerikan Exxon Mobile, Chevron ve Fransız şirketi Total'den sonra Rus şirket GazpromNeft'in de Bölgesel Yönetim ile

⁴⁹ Ntvmsnbc, "Kuzey Irak'ta 300 Türk Firması var." 24 Ekim 2010.

⁵⁰ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz: <https://www.addaxpetroleum.com/>

⁵¹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz: <https://www.dno.no/>

⁵² Irak'ta Petrol Mücadelesi: *Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz*, ORSAM Rapor No: 103, Ocak 2012, s. 10.

⁵³ Sabah, "Genel Energy'ye Kuzey Irak Piyangosu", 10 Nisan 2013.

⁵⁴ Tuğçe Sevim Varol, "Ankara'nın Kuzey Irak Politikasında Genel Enerji ve Siyah Kalem", 21. *Yüzyıl Dergisi*, Sayı 55, s. 9.

direkt anlaşma imzaladığı anlaşılabilir. Genel Enerji adlı Türk şirketinin de Kuzey Irak'ta varlık göstermesi Türkiye ile KBY arasındaki ilişkide kırılma noktası denilebilecek bazı girişimlerle aynı zamana denk gelmiştir. Genel Enerji isimli şirketin henüz Kuzey Irak'tan çıkaracağı petrolü hangi yollarla pazara taşıyacağı belirsizken bölgeye yatırım yapmaya başlamıştır.⁵⁵

“Bölgedeki en büyük petrol şirketi olan Genel Enerji ve 2002 yılından bu yana Kuzey Irak'ta varlığını sürdürmekte olup Iraklı Kürtlerin de önerisi üzerine 2002 yılında Tak Tak bölgesinde ilk üretim paylaşım antlaşması imzalamıştır. 2009 yılında Bölgesel Yönetim ile yapılan mutabakatlarla Bağdat'ın desteklememesine rağmen Kerkük-Yumurtalık hattından ilk ihracat yapılmıştır. Bu da Bölgesel Yönetimle Merkezi Hükümetin petrol kaynağı değerlendirme konusunda anlaşamamasından ileri gelmektedir. Bu nedenle Kürtler hidrokarbon yasanının çıkmasını ve üretimin paylaşımıyla gelişmesini talep etmiş ancak Bağdat paylaşımın merkezden yapılması gerekçesiyle bu talebi reddetmiştir.⁵⁶ Iraklı Kürtlerin anayasanın kendilerine verdiği haklara dayanarak kendi iradeleriyle sözleşme imzalamaları Bağdat tarafından kabul edilmemektedir.

Türkiye, uzun süre Kürt Bölgesinde ilişkilerini güvenlik odaklı yürütmüştür. Aynı zamanda 4-5 yıl içerisinde Kuzey Irak'ta kişi başı gelir

⁵⁵ Tuğçe Sevim Varol, “Ankara'nın Kuzey Irak Politikasında Genel Enerji ve Siyah Kalem”, 21. *Yüzyıl Dergisi*, Sayı 55, s. 9.

⁵⁶ <http://www.impr.org.tr/>

400 Dolardan 4.500 Dolara çıkmıştır. Bununla birlikte bölgede elektrik üretimi de artmaya başlamıştır.⁵⁷

2011 yılının Şubat ayında Tak Tak ve Tawke bölgelerinde önce 40 bin varil ihracata başlanmış ve bu rakam bir buçuk ayda 120 bin varile çıkmıştır. Bu durum Türkiye'nin dikkatini çekmekle kalmayıp o zamana kadar hep Güneye olan ilgi Kuzey'e yönelmiş ve temaslar başlamıştır. 2011 yılında Dış Ticaret rakamı 10 milyar Dolar olarak açıklanmış ancak 1 Nisan 2012 tarihinde Bağdat ihracat karşılıklarını ödemeyince yeniden ihracat durma noktasına gelmiştir. ABD'nin aracılığı ile yapılan görüşmelerde bir model üzerinde anlaşma sağlanmış ve 2012 yılının Ağustos ayında ihracat tekrar başlamıştır. 13 Eylül 2012'de tekrar anlaşma sağlanmış⁵⁸ Bağdat- Erbil görüşmesi sonucu geçmiş dönem borçlarının ödeneceğini taahhüt edilmiştir. 850 milyon dolar olan ödeme yüzünden Bağdat - Erbil hattı gerginliğini korumaktadır. 2011 yılında İngiliz Vallares grubuyla Londra'da (The British Petroleum Company) BP liderliğinde yapılan 3 aylık görüşmeler sonucunda 26 Kasım 2011 de Londra borsasında⁵⁹ işlem gören şirket hisselerinin %50'si satılmış, karşılığında para yerine bedelleri oto finansman şeklinde alınmıştır. Yani Türk-İngiliz ortaklığı 4,5 milyar dolar finansman sağlamıştır. Genel Enerji son 7 ayda 1 milyar dolar yatırımla en büyük gaz sahası olan Chia Surkh sahasını da almıştır.

Türkiye ile KBY arasındaki ilişkilerin gelişimi son iki üç yılda yoğunlaşmıştır. Türkiye'deki enerji karar vericileri bugün, geçmişin aksine

⁵⁷ Ercan İnan, Vatan, "Milli Gelir 4500 Dolar ve Sürekli Artıyor, Üstelik Burası İstanbul'dan Bile Daha Güvenli", 07 Mayıs 2012.

⁵⁸ A New force in E&P, "Morgan Stanley Exploration and Production Conference January 2013", <http://www.genelenergy.com/>

⁵⁹ Dünya, Vallares-Genel Energy Birleşmesi Yarın Tamamlanıyor.", 20 Kasım 2011.

Kuzey Irak'ta ciddi bir petrol ve gaz rezervinin bulunduğunu ve bunun Türkiye'nin enerji güvenliği açısından son derece önemli olduğunu görmüşlerdir. Türkiye'nin bu süreçte, Kuzey Irak'ın gaz kaynağının ihtiyaca cevap vereceğini anlamasıyla, KBY ile resmi görüşmeler başlamış ve Erbil ile Türkiye arasındaki yakınlaşma, Erbil - Bağdat hattında gerginliğe neden olmuştur.⁶⁰ Sonuç olarak, Türkiye hemen yanı başındaki gaz kaynaklarına kayıtsız kalamayacağını dünyadaki önemli aktörler de anlamıştır..

Türkiye yıllık seride %4,5 ila %5 arası büyümektedir. Bu durumda elektrik talebi de %7 artmakta olup üretim kapasitesine 4bin-5bin mb eklenmesi durumunda yerli kaynakların yeterli gelmeyeceği bir gerçektir. 2020'de ise gaz ithalatının 70 milyar m³ olması beklenmektedir.”⁶¹

Genel Enerjinin ardından Kuzey Irak'ta petrol çıkaran bir başka şirket ise Petoildir. Siyah Kalem⁶² isimli şirket ise Kuzey Irak'tan çıkarılan petrol ve doğalgazın taşımacılık işlerini yürütmektedir.⁶³ Kuzey Irak'ta iş yapmakta olan bu firmalara tepki ise Irak Petrol Bakanı Abdülkarim Luaibi'den gelmiştir. Luaibi, yaptığı açıklamada “Bağdat yönetiminin izni olmaksızın Kuzey Irak'tan ‘kaçak’ petrol ihraç edildiğini, bu konuda Türkiye'ye karşı yasal işlem başlatacaklarını ve Irak petrolünün ihracatı konusunda Ankara ve Bağdat arasındaki anlaşmanın açık bir ihlali olduğunu⁶⁴” belirterek Bölgesel

⁶⁰ CNN Turk, Bağdat'tan Erbil'e, Türkiye'ye Petrol Satışı Uyarısı, 23 Mayıs 2012.

⁶¹ Pars Kutay, Genel Enerji Devlet ve Halkla İlişkiler Başkanı, Görüşme 23 Kasım 2012.

⁶² Kuzey Irak'tan Türkiye'ye doğalgaz getirmek üzere, Siyah Kalem Şirketi 2014 yılından 2033 yılına kadar lisans sahibi olmuştur. Bknz: <http://www.enerjigunlugu.net/siyah-kaleme-irak-gazi-icin-ithalat-lisans-4895.html#.UjhFqdK8CQN>

⁶³ Siyah Kalem Şirketi Genel Koordinatörü Hakan YAZICI ile online görüşme yapılmış ancak yöneltilen sorulara net bir yanıt alınamamıştır.

⁶⁴ Hürriyet, Zebari Şanlıurfa'dayken Bağdat'tan Ankara'ya Sert 'Petrol' Uyarısı, 17 Ocak 2014.

Yönetim ile Bağdat'ın izni olmadan yapılan anlaşmalara tepkisini göstermiştir.

Petoil şirketinin bilgileri incelendiğinde bölgedeki etkinliğini ve etkinlik sebebini “Kürdistan Federal Hükümeti, vergi ve ticari anlamda dünya çapında fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle, bölgedeki arama ve üretim faaliyetleri çok büyük artış göstermiş ve son yıllarda önemli petrol ve gaz keşifleri yapılmıştır. Kuzey Irak, Irak'ın bağımsızlık kazanmasından önce de Petoil için büyük bir ilgi alanı olma özelliği taşımıştır. Petoil bu bölgeye 2003 yılında girmiştir ve o günden beri toplamda dört farklı petrol araştırma ve üretim blokunda faaliyetlerini sürdürmektedir.”⁶⁵ şeklinde ifade etmektedir.

Ancak yıl 2013 olduğunda dengeler değişmiş ve taraflar arası fikir ayrılıkları baş göstermiştir. Neçirvan Barzani'nin 27 Kasım 2013 tarihli Ankara ziyaretinde imzalanması ön görülen petrol anlaşması imzalanamamıştır. Bunun öncelikli sebebi ise Türkiye Hükümetinin Bağdat konusunda hassas davranmasıdır. Zira Türkiye hükümeti Merkezi Irak Yönetiminin de onayladığı bir anlaşma yapmaktan yana olduğunu açıklamıştır.⁶⁶ Bunun üzerine KBY ile Merkezi Irak Yönetimi arasında herhangi bir anlaşma olmadan petrol akışının gerçekleşmemesi üzerine alınan karar⁶⁷ sonrasında Irak Merkezi Yönetimi ile KBY arasında herhangi bir uzlaşma sağlanamaması sonucunda merkezi hükümet– her ne kadar KBY tarafından bu söz tam olarak kabul edilmese de- iki tarafın da petrol ihracatında sorumlu tek kuruluş olarak SOMO isimli şirkette anlaşmalarını

⁶⁵ <http://www.petoil.com.tr/tr/operasyonlar.html>

⁶⁶ Hürriyet, “Erdoğan Kürt Petrolü İçin Barzani İle 3 Saat Görüştü”, 02 Aralık 2013.

⁶⁷ Radikal, “Kürt Yönetimi: Irak Merkezi Yönetimle Anlaşmadan Türkiye'ye Petrol Yok!” 20 Ocak 2014.

açıklamıştır.⁶⁸ Sonuç olarak, aracı kurumun kim olacağı konusuna bir çözüm bulunsa da⁶⁹, gelir paylaşımı konusunda belirsizlik ve tartışmalar sürmektedir.⁷⁰

⁶⁸ Milliyet, “K. Irak Petrolüne Yeni Hat Kurulacak”, 20 Şubat 2014.

⁶⁹ Akşam, “SOMO’da Anlaşma Tamam Sırada Gelir Paylaşımı Var”, 21 Şubat 2014.

⁷⁰ Serhat Erkmen-Bigay Duman, “IKBY’de Siyasi Durum ve Erbil-Bağdat Görüşmelerinin Geleceği” ORSAM.

4. BÖLÜM: TÜRKİYE İLE KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN SİYASİ BOYUTLARI

Türkiye Hükümeti ile KBY arasındaki siyasi boyutları iki ana başlık altında incelemek gerekmektedir. Bunlardan ilki Irak'ın işgaline Türkiye'nin bakışı bir diğeri ise Türkiye ile Irak Kürtlerinin siyasal ilişkilerini belirleyen ekonomi dışındaki faaliyetlerdir.

4.1. IRAK'IN İŞGALİ VE TÜRKİYE'NİN İŞGALE BAKIŞI

Ortadoğu jeopolitik konumu ve vazgeçilmez doğal kaynakları ile ABD'yi yakından ilgilendirmektedir. Üç kıtanın kesişme ve geçiş güzergâhında bulunan Ortadoğu, artan petrol ve doğalgaz talebiyle buna bağlı ekonomilerin karşılıklı bağımlılıkları dikkate alındıklarında bölgenin önemini artırmaktadır.⁷¹ ABD'nin Irak'ı işgal etme ve ele geçirme planlarının ışığında öne çıkan üç konu vardır. Irak'taki zengin petrol rezervlerini elde etmek için Irak'a hâkim olmak isteyen emperyalist güçlerin çabaları, bu güçlerin birbirlerini paylaşımın dışında bırakmaya çalışmaları ve Irak halkının bu emperyalist güçlere karşı gösterdiği muhalefet,⁷² ABD'nin bölgedeki hedeflerini oluşturmaktadır. Bu hedeflere bakıldığında zaman, bölgeden kaynaklandığı düşünülen radikal İslamcı terörizmle mücadele, enerji arzının sürekliliği ve enerjinin uygun fiyatla sağlanması, İsrail'in güvenliğinin yanı sıra kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesidir.⁷³ Bunların yanında

⁷¹ Mustafa Aydın-vd, *Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye*, Ankara, Tepav, 2007, s.9.

⁷² Rupe, *Irak İşgalinin Perde Arkası*, Çev: Buket Dabancalı-Alaz Pesen, İstanbul, Yordam, 2007, s.25.

⁷³ Aydın-vd,a.g.e., s.9.

bölgede kendisine düşman güçlerin ortaya çıkmasına engel olma çabası⁷⁴ sonucu olarak, 11 Eylül saldırılarından sonra, Amerikan yönetimin Amerika'nın en büyük tehdidi olarak dikkatini el-Kaide'den Irak'a yöneltmesiyle George Bush, danışmanlarıyla birlikte Irak'a karşı askeri harekât düzenlemek için fırsat yaratmaya çalışmışlardır. Söz konusu harekâtı düzenlemek için en sık dile getirilen iddia ise Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmasının yanı sıra, bu silahları el-Kaide gibi terör örgütlerine verebileceği düşüncesiydi.⁷⁵ Irak'ta kitle imha silahlarının var olabileceği savı ile birlikte Amerika, BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararına dayanarak sözü geçen kitle imha silahlarının ortaya çıkarılması ve BM denetim ekiplerinin istedikleri yere serbestçe girebilmelerine izin verilmesini istemiştir.⁷⁶ Bunun akabinde BM yetkililerinin herhangi bir iz bulamamasına rağmen Irak'a askeri hareket düzenlenmesinde Bush'un kararlı olduğu gözle görülür bir gerçektir. 20 Mart 2003'te 'Irak Özgürlük Operasyonu' büyük bir bombalama kampanyası ve aynı anda Kuveyt'te bulunan İngiliz ve Amerikan birliklerinin Irak'a girmesiyle işgal başlamıştır. ABD zırhlılarının Bağdat'a girmesiyle birlikte Saddam rejimi sona ermiş ve bunu takiben George Bush 1 Mayıs 2003'te operasyonun sona erdiğini ilan etmiştir.⁷⁷

ABD'ye, işgalin adı anılırken İngiltere, İtalya, İspanya, İsrail, Avustralya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Bulgaristan, Filipinler, Kuveyt, Katar ve bazı küçük ülkeler dışında kimse destek vermemekteydi. Almanya ve

⁷⁴ Türel Yılmaz Şahin, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara, Barış, 2011, s.329.

⁷⁵ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev: Mehmet Harmanacı, İstanbul, Agora, 2008, s.595-596.

⁷⁶ Cleveland, a.g.e., s.595-596.

⁷⁷ Cleveland, a.g.e., s.595-596.

Fransa'nın, Çin ve Rusya ile birlikte BM Güvenlik Konseyi'nde başlattığı direniş dünya genelinde ABD'ye yönelik tepkiyi artırırken, bu çatışma Avrupa Birliği, (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) NATO ve BM'de derin bölünmelere yol açmıştı. İslam dünyasının ve Arap Birliği'nin karşı olduğu saldırıya karşı çok geniş bir küresel koalisyon oluşmuştu.⁷⁸ Bu duruma Türkiye'nin bakış açısı ve tepkisine değinmeden önce neden Irak sorusuna yanıt aramak daha uygun olacaktır.

ABD'nin Irak'a saldırmasında bir somut delil elde edemediği hususu her fırsatta dile getirilen bir durumdur. Hal böyleyken ABD neden Irak'ta bu kadar ısrarcı davranmışır? Üstelik 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerle Irak arasında hiçbir bağlantı da bulunamamıştır. Bu durumda ABD'nin Irak'a saldırmasının akla gelen üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilk akla gelen Saddam Hüseyin'in ABD düşmanlığı olmaktadır. Bir diğeri, Irak'ın konumudur. Coğrafi açıdan Ortadoğu'da ABD, İngiltere ve İsrail en çok zorlayan iki ülke olan İran ve Suriye'nin tam ortasında yer almaktadır. Kısacası Irak'ta varlığını sürdüren bir ABD, Suriye ve İran'ı çok kolay bir şekilde idare edebilecektir. Bir başka neden ise, Körfezde ABD karşıtlığı ile 'Körfez İslamı'nın birbirine yaklaşması ihtimalidir. Aslında bu ihtimalden çok daha öteye gitmeye başlamıştır ki Irak'a yerleşmiş bir ABD Körfeze hâkim olabileceğini düşünmüştür.⁷⁹ Tabii bunları düşünürken bölgede etkin ve stratejik açıdan önemli bir ülke olan Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duymuştur. Henüz ABD savaş hazırlılığındaiken dönemin Başbakanı Abdullah GÜL, Körfez'de olası bir savaşı önlemek amacıyla Ortadoğu

⁷⁸ Yeni Şafak, "Dünya Savaş İstemiyor." 1 Mart 2003.

⁷⁹ Sedat Laçiner, **Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye**, Roma, 2004, s.138-139-140.

ülkelerine yapmış olduğu ziyaretlerde Irak'ın toprak bütünlüğünü korumayı amaçlamış⁸⁰ bundan birkaç gün sonra Uluslararası Para Fonu (IMF) Başkan Yardımcısı Anna Krueger Türkiye'de büyümenin nasıl arttırılacağını yakından görmek amacıyla 16 Ocak 2003'te Türkiye ziyaretinde bulunmuştur. Krueger, olası Irak operasyonunun Türk ekonomisine yapacağı olumsuz etkiler için kayıpları karşılama garantisi vaat etmiştir.⁸¹ Bunun akabinde 18 Şubat 2003 tarihinde Beyaz Saray'ın Irak savaşına destek karşılığında Türkiye'ye 26 milyar dolarlık bir yardım paketi teklifi⁸² belki de yapılan bu ziyaretin asıl maksadını açıklamak için yeterlidir.

Zira her şeye rağmen, Türkiye Anayasasının 117. Maddesi baz alınarak hazırlanan tezkere teklifi için 533 kişinin katıldığı oylamalarda 250 ret, 264 kabul kararının çıkmasıyla Anayasa'nın 96. Maddesinde belirtilen 268 salt çoğunluğa ulaşılammış ve tezkere reddedilmiştir.⁸³ Bununla birlikte tezkere teklifinin dördüncü yıl dönümünde Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN tezkerenin reddi konusundaki pişmanlıklarını dile getiren açıklamalarda bulunmuştur. Söz konusu pişmanlık "Denklemin dışında kaldık. Keşke 1 Mart tezkeresi geçseymiş. Tezkerenin bu şekilde neticelenmesini doğru bulmadım. Bunlardan ibret alıp gelecekte aynı hataya düşmemek gerekir."⁸⁴ şeklindeki açıklamasından açıkça anlaşılmaktadır. Tabii bunda tezkerenin reddi sonucunda denklemin dışında kalan Türkiye'nin pasif konumda olması sürekli dile getirilmiş hatta PKK ile mücadele sürecinde etkili olmak adına tezkerenin kabul edilmesi gerekliliği

⁸⁰ Milliyet, "Gül: 'Saddam İle Görüşebilirim". 06 Ocak 2003 .

⁸¹ Öner Pehlivanoglu, **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş, 2004, İstanbul, s. 341.

⁸² Hürriyet, "Beyaz Saray: Karar Zamanı", 18 Şubat 2003.

⁸³ Habertürk, "1 Mart Tezkeresinin Tutanakları Açıklanacak mı?", 14 Şubat 2013.

⁸⁴ Zaman, "Keşke 1 Mart Tezkeresi Geçseymiş." 06 Mart 2007.

vurgulanmıştır.⁸⁵ ABD'nin müttefikleri olan bir örgüt ile mücadelede yine ABD'nin çıkarları için bir devleti işgal edilmesini desteklemek nasıl bir çözüm arayışı olurdu bilinmez. Zira yine bu görüşmeler yapılırken Iraklı Kürtler Türkiye'ye karşı koruma isteğini yine ABD'den yapmıştır.⁸⁶ Savaşın sona Iraklı Kürtlerin elde ettikleri en önemli avantaj ise kontrol ettikleri bölgenin hâkimi olmalarıdır.⁸⁷

4.2. TÜRKİYE İLE IRAKLI KÜRTLERİN SİYASAL İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN EKONOMİ DIŞINDAKİ FAALİYETLER

Karşılıklı bağımlılık teorisi her ne kadar ekonomik temellere dayalı olsa da, ekonominin belirleyicilerinin baş unsurunun siyaset olduğu varsayımı, siyasi ilişkilere de değinilmesi gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini siyasi olayların oluşturduğu bir gerçektir. Temelde yatan siyasi olaylardan ilki ve en önemlisi Irak'ın kuzey bölgesinde bağımsız bir Kürt devleti kurulması ihtimalidir. Bununla bağlantılı olarak terör ve güvenlik hususu, KBY ile ilişkiler oldukça ön plandadır.

Türkiye'nin Iraklı Kürtlerle sorun yaşadığı bir diğer husus ise Kerkük meselesidir. Bununla doğru orantılı olarak büyüyen Türkmenlerin Kerkük'teki statüsü sorunu yine Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ekonomik ilişkilerin seyrini etkileyebilecek siyasi olaylardandır.

⁸⁵ Uluslararası Politika Akademisi, "1 Mart Tezkeresinin Türk Dış Politikasına Etkisi", 15 Haziran 2012.

⁸⁶ Hürriyet, "Iraklı Kürtler Türkiye'ye Karşı Acil Koruma İstedi", 25 Şubat 2003.

⁸⁷ Serhat Erkmen, Irak'ta Mevcut Siyasi Durum ve Önemli Siyasi Gelişmeler, ORSAM, Rapor No: 35, Mart 2011, s. 13.

4.2.1. Bağımsız Kürt Devleti

Günümüzdeki küresel düzenin basite indirgenmiş ama popülerliği ve inandırıcılığı yüksek bir imgesi, ulusun devletten, devletin de dış politikadan önce var olduğu varsayımdır. Ulus, sanal bir anlaşma ile kendi kendini yönetmek isteyen bir “halk” olduklarına karar vermiş bireyler topluluğu olarak tanımlanabilir.⁸⁸

Uluslararası ilişkiler biliminin temelinde yatan esas varsayımlar incelendiğinde, bu varsayımların en önemlisinin devletin siyasal hayatın temel birimi olduğu ve devletlerarası yaşamın da bunun zorunlu bir sonucu olduğu varsayımdır.⁸⁹ Elbette devlete ilişkin bu *a priori* varsayım yalnız uluslararası ilişkiler kuramının değil, asıl siyaset biliminin bir özelliğidir. Hatta siyaset bilimi kendi varlık nedenini bile devleti ve devlet gücünü yüceltmek ve meşrulaştırmak olarak algılamıştır. Böyle bir devletçilik anlayışından toplumsal yaşamı örgütleyebilmek için kendilerinin dışında ya da üstünde bir kurumun yani devletin var olması gerekmektedir.⁹⁰

Kürtlerin farklı ülkelerde ve farklı yönetimlerde yaşama olgusu, onları uluslararası politikanın kimi zaman öznesi kimi zaman da nesnesi yapmış ve nihayetinde ülkelerin dış politika yapım sürecinde bir faktör olarak ön plana çıkartmıştır. Kürtlerin, Ortadoğu’daki modern ulus devletlerin oluşum sürecinde devletlerarası ilişkileri etkilemesinin sebebi farklı ülkelerde yaşamalarına rağmen birbirleriyle etkileşim kapasitesi yüksek bir etnik grup olmalarıyla açıklanabilmektedir. Bu, Kürtlerin yaşadıkları ülkelerde

⁸⁸ Asa Lungren, **İstenmeyen Komşu: Türkiye’nin Kürt Politikası**, Çev: Necla Ülkü, İstanbul, Kitap, 2008, s.13.

⁸⁹ Eralp, a.g.e. 2010, s.16-17.

⁹⁰ Eralp, a.g.e. 2010, s.16-17.

kazandıkları siyasal hakların ve yaşam alanlarının diğer ülkelere de sıçrayacağı ve domino etkisi yaratacağı endişesini de beraberinde getirmiştir. Zira Kürtlerin Irak, İran, Suriye ve Türkiye gibi ülkelerde ağırlıklı olarak yaşamaları ve siyasal mücadelelerini birbirleriyle iletişim içerisinde sürdürmeleri, modern Ortadoğu tarihindeki çeşitli örneklerde göze çarpmaktadır.⁹¹

Kürtlerin yaşadıkları ülkelerin stratejik olarak büyük öneme sahip olması Bağımsız Kürt Devleti fikrinin kimi güçler tarafından da desteklenmesini gerektirmiştir. Zira geniş petrol kaynakları üzerinde bulunduğu için tarihi süreç içerisinde çeşitli devletlerin savaş alanı haline gelen Kuzey Irak, Ortadoğu'nun üç büyük uygarlık merkezi yani Mezopotamya, Anadolu ve İran arasında kalan dağlık bölgede yer almaktadır.⁹²

Kürtler 1946 yılında İran'ın Mahabad şehrinde özerk bir cumhuriyet ilan etmişlerdir. Molla Mustafa Barzani'nin silahlı kuvvet komutanlığını yaptığı ve Kürdistan Demokratik Partisi'ni kurduğu Mahabad Cumhuriyeti Sovyetler Birliği'nin Kuzey İran'ı işgal etmesiyle çökmüş ve Barzani ve kuvvetlerinin Sovyetler Birliğine sığınmasıyla sonuçlanmıştır.⁹³ Bağımsız bir Kürdistan fikrinin akıllara gelmesi aslında farklı ülkelerde yaşamalarına rağmen milliyetçi Kürt grupların birbirleri ile olan iletişimlerinin ve faaliyetlerinin bulunmasının yanı sıra Saddam Hüseyin'in 1991 yılında Kürt

⁹¹ Burak Bilgehan Özpek, "Çatışmadan İşbirliğine: Türkiye ve Iraklı Kürtler", **Türk Dış Politikası Yıllığı**, Ekim 2011., s.584.

⁹² Ekrem Sunar, **Barzan'dan Bağdat'a Kürtler, Irak'ta Kürtlerin Yüzyıl Savaşları**, İstanbul, Doz, 2007, s. 21.

⁹³ Peter W. Galbraith, **Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?**, Çev: Mehmet Murat İnceayan, İstanbul, Doğan, 2006, s.144.

isyancılara ve sivil halka karşı askeri güç kullanmasından sonra, Irak'ın kuzey bölgesinin Bağdat'ın kontrolünden çıkması ile Kürtlerin bağımsız bir devlet inşası sürecine girmelerine meydan vermiştir.⁹⁴

Kuveyt'in işgali sonrası başlayan bölgesel gelişmeler sonucu ise, Irak'taki Kürt hareketinin egemenlik hakkını elinde tutabilecek bir yapı, Irak'ın dış müdahalelere maruz kalması ile uygun bir konjonktür yakalamıştır. Sekiz ayrı Kürt parti ve örgütten oluşan Kürdistan cephesi, Irak hükümetinin Ekim 1991'de Kuzey Irak'tan çekilmesinin ardından Kuzey Irak bölgesinde “*de facto*” otoriteyi ele geçirmiştir.⁹⁵ 16 Aralık 1991'de Celal Talabani liderliğindeki (Kürdistan Yurtseverler Birliği) KYB ile Mesut Barzani liderliğindeki (Kürdistan Demokrat Partisi) KDP'nin de içinde bulunduğu Kürdistan Cephesi'nin mensubu olan sekiz grup, bir “temsilciler meclisi” seçimlerinin yapılmasına karar vermişlerdir. Bu durum karşısında Irak merkezi hükümeti Iraklı Kürtlerin yapacağı bu seçimi yasa dışı ilan etmiştir.⁹⁶ Kuzey Irak'ta yaşanan siyasi ve idari kaos sırasında, Washington'un teklifi üzerine Ankara'ya gelen Kürdistan Cephesi temsilcilerinin, Kuzey Irak'ta 1970 yılında yapılan özerklik antlaşmasına göre yerel yönetimlerini oluşturmak için seçim yapma istekleri Ankara tarafından olumlu karşılanmıştır.⁹⁷ Bunun akabinde, 19 Mayıs 1992'de yapılan seçimlerde, 105 sandalyeden 100'ünü Talabani ve Barzani paylaşmıştır. Bu

⁹⁴ Burak Bilgehan Özpek, “En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu”, **Ortadoğu Etütleri**, Ocak 2012, Cilt 3, Sayı 2, s.193.

⁹⁵ Hakkı Öznur, **Cahşların Savaşı**, Ankara, Altinküre, 2003, s.340-341.

⁹⁶ Öznur, a.g.e., s.340-341.

⁹⁷ Öznur, a.g.e., s.340-341.

sonuç doğrultusunda parlamento başkanı KDP'den, başbakan ise KYB'den oluşmuştur.⁹⁸

2003 sonrası Irak'ta kurulan yapı, Kürtlerin genişletilmiş federal haklar kazanmasının önünü açmıştır.⁹⁹ Zira 15 Ekim 2005'te kabul edilen anayasanın 121. maddesi Kürtlere sağlanan geniş özerkliğin resmi bir kanıtı niteliğindedir. Anayasanın söz edilen madde, 5 alt maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler,¹⁰⁰

“Irak Anayasası Madde 121:

1. Bu anayasa ile federal otorite görev alanı içerisinde dahil edilen konular dışında, Bölgesel otoriteler anayasaya uygun olarak yasama, yürütme ve yargı erklerini kullanma hakkına sahiptirler.
2. Federal otoritenin görev alanına giren yetkiler dışındaki bir hususa ilişkin federal yasa ile bölge yasası arasında bir uyumsuzluk çıktığı takdirde, bölgesel makamlar federal yasanın uygulanmasını düzeltme hakkına sahiptir.
3. Bölgelere üstlendikleri görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine yetecek kadar federal otorite tarafından toplanan kaynaklardan adil bir pay tahsis edilir. Bu yapılırken bölgenin kaynak ihtiyaçları ve nüfusu göz önünde tutulur.
4. Kültürel, sosyal ilişkiler ve kalkınmayı takip etmek üzere Irak Büyükelçiliklerinde ve diplomatik misyonlarında bölgeler ve vilayetler için ofisler açılır.

⁹⁸ Öznur, a.g.e., s.340-341.

⁹⁹ Burak Bilgehan Özpek, “Irak’ın Kürtleri mi, Iraklı Kürtler mi?”, **Analist**, Şubat 2013/24, s.21.

¹⁰⁰ Irak Anayasası, ORSAM

5. Bölgesel Hükümet, başta polis, güvenlik güçleri ve bölgesel güvenlik birimlerinin kurulması ve örgütlenmesi olmak üzere bölgenin bütün idari ihtiyaçlarını karşılar.” şeklindedir.

Anayasanın bu maddesiyle genişleyen Federal yetkilerin yanında aynı zamanda anayasal süreçten sonra KBY’de demokrasi adımları atılmıştır. Zira 1975 yılından itibaren KDP ve KYB arasında paylaşılan yönetim tekeli kırılmış olup liberal bir ideoloji ile Goran Hareketinin ortaya çıkışı ile bir rekabet ortamı oluşmuştur.¹⁰¹

Bağımsız bir Kürdistan ihtimali Kürtlerin yaşamakta olduğu devletlerde olduğu kadar Türkiye’de de tehdit olarak algılanmaktadır. Çünkü Türkiye’de de yaşayan Kürt halkı vardır. Kürdistan’ın bir Kürt rüyasından öteye geçip bir projeye dönüşmesi¹⁰² söylemleri Türkiye’nin toprak bütünlüğü açısından büyük bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Aynı zamanda bağımsız bir Kürdistan fikri Türkiye Hükümetinin siyasi otoritesinin zayıflaması ve bir otorite boşluğu doğmasına neden olabilir. Zira kurulması muhtemel bir Kürdistan’ın toprak bütünlüğü, Türkiye için üniter yapının bozulması anlamına gelmektedir.

4.2.2. Terör/Güvenlik

Ulusal güvenlik kavramı, bireyin güvenliğini ulusun güvenliği başlığı altında kapsamaya yarar ve devleti baş güvenlik sağlayıcı olarak tanımlar.¹⁰³

Soğuk Savaş yıllarında yaygın kabul görmüş olan siyasal realist uluslararası ilişkiler yaklaşımı güvenlik kavramını ele alırken askeri güç

¹⁰¹ Özpek, a.g.m., Şubat 2013, s. 21.

¹⁰² Bugün, “Bayar Dosyık: Kürdistan Rüyaıdı Artık Proje Oldu”, 29 Temmuz 2013.

¹⁰³ Lungren, a.g.e., s.19.

kavramına vurgu yaparak, bu durumda eğer karşılaşılan sorunların çözümü askeri güç kullanılmasını gerektiriyorsa, bu aynı zamanda bir güvenlik sorunu olarak da değerlendiriliyordur.¹⁰⁴

Türkiye'nin Irak politikası öteden beri iki esasa dayanmaktadır, Türkiye'nin güvenliği ve Irak'ın güvenliği. Bunlar birbirine bağlı Türkiye'nin iki büyük endişesidir. Irak'ın kuzeyi, Türkiye'nin güneydoğu komşusudur. Güneydoğu ise Türkiye'nin en hassas bölgesidir; cumhuriyetin ilk yıllarından beri bu özelliğini korumaktadır ve Türkiye'nin bu konudaki hassasiyeti de sürüp gitmektedir.¹⁰⁵

Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki siyasi ilişkilerde belirleyici rol oynayan bir diğer faktör de PKK terör örgütüdür. PKK ile mücadele için Türkiye Hükümeti bazı önlemler almıştır. Bunlardan bir tanesi Kuzey Irak'ın Dohuk kentinde kurulan Bamerni üssüdür. 1995 yılında TSK'nın Kuzey Irak'taki PKK kamplarına yönelik "Çelik Operasyonu"¹⁰⁶ harekâtının ardından harekâta katılan birliklerin bir kısmı Saddam Hüseyin ile imzalanan mutabakat çerçevesinde Kuzey Irak'ta kalmıştır ve 1997 yılında Türkiye'nin bu bölgede üs sahibi olması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁷ 2007 yılında Bamerni'ye yapılan askeri araç takviyesinin¹⁰⁸ ardından 2008 yılının Şubat ayında Kürt Liderlerden üssün kapatılmasına yönelik taleplerine¹⁰⁹ TSK'nın cevabı "O

¹⁰⁴ Eralp, a.g.e. 2010, s.110.

¹⁰⁵ Bilal N. Şimşir, **Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara, Bilgi, 2004, s.11.

¹⁰⁶ Çelik Operasyonu, 21 Mart 1995 tarihinde arasında Kuzey Irak'a yapılan ve 43 gün süren harekâttir.

¹⁰⁷ Emrullah Yalçın, "Kuzey Irak'taki Türk Askerinin Varlığının Sonlandırılması" 08 Ekim 2012.

¹⁰⁸ Haberler, "Bamerni Havaalanı'na Askeri Araç Takviyesi", 31Ekim 2007.

¹⁰⁹ BBC, "Türk Üsleri Kapatılsın" 23 Şubat 2008.

karar bizi bağlamaz. Silahlı kuvvetler, son terörist kalana kadar bölgedeki varlığını sürdürecektir.¹¹⁰ şeklinde olmuştur.

Bunların yanı sıra, işgalden sonra büyük çatışmalara sahne olan Irak'ta güvenlik bir türlü tam olarak sağlanamamıştır. Özellikle 2003-2008 yılları arasında dünyanın en güvensiz yerlerinden birisi Irak olmuştur. 1 Haziran 2004 yılında PKK'nın ateşkesi sonlandırmasıyla¹¹¹, 2005'in ortalarından itibaren yükselen şiddet dalgasının 2006 yılında doruğa çıkması Iraklılar, ABD ve bölge ülkeler açısından bir an önce çözüm üretilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. 2007'nin başına gelindiğinde Irak'ın çatışmalar sonucunda bölünebileceği senaryoları tüm dünyada tartışılmaya başlanmıştır.¹¹² 2003 yılının Kasım ayında Talabani'nin Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret sırasında "Türk-Irak ilişkilerindeki belirsizliği aşmayı başardık. Siyasi, ekonomik, ticari ve sınır meselelerinde güçlü ilişkiler için bazı belirsizlikleri ortadan kaldırdık. Değişik konularda da konuştuk. Türk kardeşlerimizin bize karşı çok dostça olduğunu söyleyebilirim"¹¹³ şeklindeki açıklamaları Türkiye-Irak ilişkilerinde bir umut ışığı olmuştur. Barzani'nin ise 11 Ekim 2004'te Türkiye ziyaretinde PKK'nın Irak'ta barındırılmayacağına dair söz vermiş¹¹⁴ olmasına rağmen, PKK'nın özellikle 2006 yılındaki terör faaliyetleri bunun tam aksini göstermektedir. Zira Kuzey

¹¹⁰ Bugün, "Kuzey Irak'taki Türk Üsleri Kapatılacak" 05 Mart 2008.

¹¹¹ CNNTÜRK, "Geçmişten Bugüne PKK Ateşkesleri" 28 Haziran 2010.

¹¹² Serhat Erkmen, "Irak'ta Mevcut Siyasi Durum ve Önemli Siyasi Gelişmeler", **Orsam**, Rapor no:35, Mart 2011, s. 15.

¹¹³ İnternet Haber "Talabani Türkiye Ziyaretinden Memnun" 27 Kasım 2003.

¹¹⁴ Milliyet, "Barzani: Fırça İçin Ankara'ya Çağırıldım" 12 Ekim 2004.

Irak'ta yerleşik bulunan PKK militanları için tedarik edilen silahların Kuzey Irak'tan geldiği bilinmektedir.¹¹⁵

Genel Başkanlığını Mesut Barzani'nin yaptığı KDP'nin silahlı müttefikleri arasında yer alan PKK terör örgütünün Kuzey Irak'ta kamp kurmasına yardımcı olmasıyla başlayan dostluk, PKK'nın artan gücüne karşı bir endişe yaratmış olsa da PKK'nın askeri, siyasi ve ideolojik kapasitesi Iraklı Kürtler arasında dengeyi etkileyebilmektedir. Bu durumda PKK Barzani için Türkiye'ye karşı kullandığı bir pazarlık aracı olabilmektedir.¹¹⁶ Zira buna en iyi örneklerden biri Barzani'nin "Irak halkı varsa sorunları kendisi çözecektir, başkaları değil. Eğer, Türkiye kendisine başka ülkelerin işlerine karışma hakkını veriyorsa, başka ülkeler de Türkiye'nin işlerine karışma hakkını verir. Türkiye'nin de çok zayıf yönleri vardır."¹¹⁷ şeklindeki açıklamalarıdır.

4.2.3.Kerkük ve Türkmenler

Irak'ın kanıtlanmış petrol rezervlerinin yüzde 13'ünün bulunduğu Kerkük vilayetinin statüsü anlaşmazlığı, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki işbirliğinin önündeki engellerin en başında gelmektedir.¹¹⁸ Bu engellerden doğan anlaşmazlıklar Kerkük'te yaşayan Türkmenleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Zira Türkmen kentlerine düzenlenen saldırılar, onları yıldırma ve yaşadıkları bölgeden kaçırmak için bir fırsattır. Çünkü bölgede bulunan petrol rezervine sahip olmak Iraklı Kürtler için büyük bir güvence

¹¹⁵ Sabah, "Silahlar Türkiye'ye Nasıl Giriyor?", 18 Eylül 2012.

¹¹⁶ Nihat Ali Özcan, Türkiye Gazetesi, PKK ve Barzani, 4 Mayıs 2013.

¹¹⁷ İnternetHaber, "Barzani'nin Kozu: PKK!", 13 Ocak 2007.

¹¹⁸ *Türkiye ve Irak Kürtleri: Çatışma Mı İşbirliği Mi?* Kriz Grubu Orta Doğu Raporu No: 81, 13 Kasım 2008.s.16.

niteliğindedir. Bu durumda Türkmenlerin bir şekilde oradan uzaklaştırılması ya da varlıklarının görmezden gelinmesi gerekmektedir. Anayasanın uygulanmayan maddeleri de bunların en önemli ve somut örnekleridir.¹¹⁹ İşte bu sebeptendir ki Kerkük'ün demografik yapısını değiştirme çabaları yıllardır Türkmenler üzerinde çok büyük bir baskıdır.¹²⁰

Günümüzde ise halen Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani'nin "Bizden koparılan kutsal topraklarımızı savunmak ve geri almak için her ferdimiz her an hazır olmalı"¹²¹ şeklinde açıklamalarda bulunması, Kerkük üzerindeki emellerini dile getirdiğinin kanıtı olarak algılanabilmektedir. 2008 yılında imzalanan Stratejik İşbirliği Anlaşması münasebetiyle yapılan ortak siyasi deklarasyonun ilk ilkesi uyarınca iki ülke, "Irak hükümetinin terörle mücadele ve Irak'ın bağımsızlığını, tam egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve tehditler karşısında ulusal birliğini koruma çabalarını desteklemeyi" taahhüt etmiştir.¹²² Ancak Barzani'nin bu açıklaması Türkmenlerin yanı sıra Irak Hükümetine karşı da bir meydan okuma anlamına gelmektedir.

Bunun yanı sıra yine Barzani'nin "Türkiye Kerkük'e karışırsa biz de Diyarbakır'a karışıız"¹²³ şeklindeki açıklamasının ardından, dönemin Hükümet Sözcüsü ve Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK Türkiye'nin Irak'a

¹¹⁹ Bkz Irak Anayasası madde 112: "Federal Hükümet, mevcut yatlardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapar. Elde edilen gelir, ülkenin tamamında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılır. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir."

¹²⁰ Yeni Şafak, "Petrol Ülkesinde Kirli Nüfus Oyunları", 13 Eylül 2012

¹²¹ Hürriyet, "Barzani: Kutsal Topraklarımızı Geri Almaya Hazır Olun." 11 Aralık 2012.

¹²² *Türkiye ve Irak Kürtleri: Çatışma mı İşbirliği mi?*, Kriz Grubu Orta Doğu Raporu No: 81, 13 Kasım 2008.s.20.

¹²³ Radikal, "Kerkük'e Karşı Diyarbakır'a Karışıız", 08 Nisan 2007.

özellikle terörle mücadele konusunda nota verdiğini, gerekirse ilave tedbirlerin alınacağını¹²⁴ belirterek Türkiye Hükümeti adına tepkisini ifade etmiştir. Ancak son dönemlerde Kuzey Irak'a yapılan kanlı saldırılar Türk mediasında yeterli değeri görmemekle kalmayıp, Türkiye Hükümeti yetkililerince de ilgi yaratacak şekilde dile getirilmemiştir. En yakın örneklerinden biri 15 Ekim 2013 tarihinde Kudüs Camisine yapılan saldırı¹²⁵ sonrasında medyada kaydadeğer verilere rastlanmamıştır.

Kuzey Irak'ın Türkiye için önemi büyüktür. Türkiye'nin Kuzey Irak'taki çıkarlarının başında Kerkük ve Musul enerji kaynakları, Kürdistan'ın kurulmasının önlenmesi, bölgedeki Türkmenlerin haklarının korunması ve bölgedeki terör örgütü yataklarının tamamen yok edilmesi gelmektedir.¹²⁶ Bu denli öneme sahip bir coğrafyanın ve orada yaşayan halkın haklarının korunması aşamasında Türkiye Hükümetine büyük görevler düşmektedir. Öncelikle yapılması gereken Türk halkı üzerinde bir farkındalık uyandırma amaçlı olarak Türkmen kentlerine yapılan saldırıların haber değeri taşınması yönündedir. Zira bu durum Türkiye Hükümetinin de bölgede yaşayan Türkmen halka sahip çıkması açısından çok önem arz etmektedir. Kendilerini güvende hisseden Türkmen halk, örgütlenme yönündeki büyük boşluğun doldurulmasında harekete geçerek, daha dirayetli ve kararlı bir tavır sergileyeceklerdir. Bu da gerek Irak'ın toprak bütünlüğü açısından gerekse Kerkük ve çevresinde bulunan yeraltı zenginlikleri açısından Türkmenlerin

¹²⁴ Hürriyet, Talabani ve Barzani'ye Son Uyarı, 09 Nisan 2007.

¹²⁵ Orsam, Irak Türkmen Güncesi, Sayı 29, Ekim 2013.

¹²⁶ Sait Yılmaz, "Kuzey Irak'ta Kaybolan Düşler", *Usam Bülteni*, s.2.

anayasal haklar başta olmak üzere, tüm çıkarlarını göz önüne alarak mücadele etmesi anlamına gelmektedir.

4.3. IRAK'IN İŞGALİ SONRASI TÜRKİYE İLE KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLERİN SEYRİ

Bu bölümün kronolojik olarak incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Irak'ın işgalinden yani 2003 yılından 2008 yılına kadar bir dönem, kırılma noktası olarak nitelendirilebilecek 2008 yılından 2012 yılının sonuna kadar bir başka dönem olarak ele alınmıştır.

4.3.1. Türkiye ile Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkilerin 2003 ile 2008 Yılları Arasındaki Seyri

2003 ile 2008 yılları arasında Türkiye ve Irak ilişkilerindeki çatışma ortamının temel sebebinin, merkezi hükümetten bağımsız bir dış politika gündemi izleyen ve kendi kontrol ettiği topraklar üzerinde egemen bir yapı olan Kürt Bölgesel Yönetimi'nin olduğu söylenebilmektedir. Bunun da başlıca kaynağı Irak'ta yaşanan egemenlik karmaşasının bölgesel tepkimeleri yaratmış olmasıdır.¹²⁷

Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, Irak'ın işgal ettiği Kuveyt topraklarından çıkışını sağlamak üzere, 661 sayılı Irak'a ekonomik ve ticari ambargo uygulama kararı¹²⁸ yürürlüğe konmuş ve ABD'nin Irak'ı işgaliyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bu ambargonun kaldırılması Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkilere de olumlu bir şekilde yansımıştır. Ancak, ABD ile Türkiye arasında varılan ve

¹²⁷ Özpek, a.g.m., 2012, s.42.

¹²⁸ Pehlivanoglu, a.g.e., s. 203.

meclis onayına sunulan, Irak'a yapılacak olan operasyonun Türkiye üzerinden yürütülmesini ve Türkiye'nin Kuzey Irak'ta varlığının pekiştirilmesini öngören, 1 Mart tezkeresinin reddi, Kuzey Irak'ta, Türkiye ile Kürt gruplar arasındaki dengeyi dramatik bir şekilde etkilemiştir. Bu dönem aralığında Ankara-Erbil arasındaki gerginlik devlet adamları arasında askeri güç kullanma imasına kadar varmıştır.¹²⁹

Bu dönemde Türkiye'nin PKK terörüyle mücadelesinin Ortadoğu boyutunda karşılaştığı sorunların ve Iraklı Kürtlerle ilişkilerindeki gerginlik ve yaşanan krizlerin arkasındaki temel nedenin, Irak'ın işgali sonrasında Ortadoğu'da yaşanan değişim süreci olduğu aşikârdır.¹³⁰ 2003 ile 2008 yılları arası dönemde ilişkilerin seyrinde pek fazla iniş çıkışlar yaşanmış olsa da, PKK ilişkilerde belirleyici bir aktör olmuştur. Özellikle 2003 yılının Temmuz ayında gerçekleşen çuval olayı ile ilişkiler büyük bir çıkmaza girmiştir. ABD'nin bağımsızlık günü olan 4 Temmuz'da Süleymaniye'de Türk askerlerinin başına çuval geçirilmesi büyük yankı uyandırmış ve özellikle 2006 yılı sonrasında artarak gerçekleşen terör olayları dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Ayrıca 2007 yılının Ekim ayında Talabani'nin yapmış olduğu "Türkiye'ye Bir Kürt Kedisi Bile Vermem"¹³¹ açıklaması KBY'yle ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Bunun akabinde 2008 yılında özür niteliğinde bir açıklamada bulunmuştur.¹³² Aynı yıl imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Anlaşması Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkide bir kırılma

¹²⁹ Özpek, a.g.m, Ekim 2011,589-591

¹³⁰ Serhat Erkmen, "Son Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", *Stratejik Analiz*, (Nisan 2008), Sayı: 96, s. 32.

¹³¹ Hürriyet, "Türkiye'ye Bir Kürt Kedisi Bile Vermem", 24 Mart 2009.

¹³² Milliyet, "Talabani'nin Kedi Bile Vermem Açıklaması", 08 Mart 2008.

noktası olarak belirlenmiştir. Çünkü 2008'e kadar geçen yıllarda ilişkilerde hep bir gerginlik hâkim olmuştur.

4.3.2. Türkiye ile Iraklı Kürtler Arasındaki İlişkilerin 2008 ile 2012 Yılları Arasındaki Seyri

2003 ile 2008 yılları arasındaki kaos ortamının ardından 2008 yılı ve sonrası yıllar, ilişkilerin yumuşadığı bir dönem oluşturmuştur. Bu yumuşamanın birkaç faktörü bulunmaktadır. Faktörlerden biri 2008 yılı başındaki sınır ötesi operasyonun hemen ardından başlayan dönem, ilişkilere yeni bir yön vermiş ve iki devlet arasındaki üst düzey ziyaretlerde önemli bir artış olmuştur.¹³³ 2007 yılında PKK terör örgütü tarafından gerçekleştirilen Dağlıca baskınının ardından 2007 yılının Ekim ayında kabul edilen tezkereyle¹³⁴ 21 Şubat 2008'de Kuzey Irak'a düzenlenen Güneş Operasyonu olarak anılan kara ve hava harekâtı en parlak dönemlerini yaşayan Irak Kürt hareketinin Ortadoğu ve Irak'taki dengelerin değişmesi ve Irak içinde elde ettikleri avantajları kaybetme korkusunu yaratmıştır.¹³⁵ Ancak bahsi geçen dönem, Irak merkezi hükümeti ile Türkiye arasında ilişkilerin seyrinde büyük öneme sahiptir. 2008 yılının Temmuz ayında Irak ile Türkiye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin oluşturulması, ilişkilerin gelişmesinde fark yaratan noktadır.¹³⁶ Anlaşma kapsamında, iki ülke arasında siyasi, diplomatik ve kültürel alanlar, ekonomi ve enerji ile ilgili alanlar, güvenlik ve askeri işbirliği alanları ile ilgili hükümler yer almıştır. Bu

¹³³ Serhat Erkmen, "Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Bağdat Ziyareti Işığında Türkiye-Irak İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 9, (Eylül 2009), s.17.

¹³⁴ Sabah, "Tezkere Meclis'te Kabul Edildi", 17 Ekim 2007.

¹³⁵ Erkmen, a.g.m. Nisan 2008, s.39.

¹³⁶ Erkmen, a.g.m., Eylül 2009, s.19.

hükümlerin iki ülke arasında imzalanmasının gerek bölge, gerek Türkiye-Irak ilişkileri açısından önemli bir adımı teşkil ettiği ve iki ülkeye de birçok alanda fayda sağlayacağı konusunda herkesin hemfikir olduğu söylenebilir.¹³⁷

2009 yılının Mart ayında Abdullah GÜL Irak'a gündem maddelerini güvenlik, Kerkük'ün geleceği ve iki ülke arasındaki ticaretin oluşturduğu bir ziyarette bulunmuştur.¹³⁸ Yine aynı yılın Ekim ayında Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN'ın Irak'a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında ticaret, ulaştırma, içişleri, sağlık, tarım, çevre ve enerji hususlarında Irak'la 48 mutabakat muhtırası imzalamıştır.¹³⁹ Bu girişimlerin siyasi ve ekonomik işbirliği açısından ne kadar önemli olduğu açıktır. Bir diğer olumlu gelişme de 11 Mart 2010 yılı Erbil'de başkonsolosluk açılmasıdır.¹⁴⁰ Bu adım Türkiye içerisinde muhalefet partiler ve bazı milliyetçi kesim tarafından tepki ile karşılanmıştır.¹⁴¹

Ancak Türkiye Hükümeti bu yaklaşımın, Türkiye'nin bölgedeki barış ve refahı sağlamayı hedefleyen, istikrar ve güvenlik üreten, refahın, beşeri ilerlemenin ve kalıcı istikrarın önünü açacak bir düzenin kurulması yolunda ciddi çabalar harcayan bir ülke haline geldiğini belirtmektedir.¹⁴² Bu adımın diplomatik açıdan oldukça olumlu bir girişim olabileceğinin kanıtı, bazı Kürt dernek temsilcilerinin bu girişimin dostluk ve barış açısından iyi bir gelişme olacağı görüşü olabilir.¹⁴³

¹³⁷ Ali Semir, Türkiye Irak İlişkilerinde Yeni Dönem Neler Getirecek?

<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/95/turkiye-irak-iliskilerinde-yeni-donem-neler-getirecek.aspx>

¹³⁸ BBC, "Abdullah GÜL Irak'ı Ziyaret Ediyor." 23 Mart 2009.

¹³⁹ Milliyet, "Irak'la Kucaklaşma", 16 Ekim 2009.

¹⁴⁰ Sabah, "Türkiye'den Kuzey Irak Atağı", 03 Mayıs 2010.

¹⁴¹ Bkz: <http://www.haberkademi.net/2012/haberyazdir.aspx?hbrid=10272>

¹⁴² Dış İşleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Dış Politika- Genel Esaslar".

¹⁴³ Milliyet, "Kuzey Irak'ta Türkiye Konsolosluğu Beklentisi" 13 Ekim 2008.

5. BÖLÜM: TÜRKİYE İLE IRAKLI KÜRTLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN KARŞILIKLI BAĞIMLILIK TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki siyasi ilişkileri etkileyen kimi olaylar ve bu olayların akabinde ekonomik verilerdeki dalgalanmalara karşılıklı bağımlılık teorisi açısından değinildiği bu bölümde, siyasi ve ekonomik olayların karşılaştırılmasından elde edilen veriler incelenmiştir. Analiz edilen veriler kolay ulaşılması açısından tablo halinde değerlendirilmiştir.

Habur Gümrük Müdürlüğü'nden alınan resmi rakamları göstermekte olan tablo, 2003 ile 2012 yılları arasında Kuzey Irak'a giriş-çıkış yapan tır, kamyon, tanker, taksi, otobüs gibi taşıtların verilerinin toplam rakamları temel alınarak oluşturulmuştur.

Oluşturulan bu tabloda özellikle bariz bir şekilde artış ve azalış gösteren yıllar ele alınmış olup artış ve azalış miktarları yaklaşık değer olarak yüzde usulü ile hesaplanmıştır.

Tablo-2

Habur'dan Yapılan Ticaret ile Siyasi İlişkiyi Gösterir Tablo

TARİH	TOPLAM ARAÇ S. ¹⁴⁴	ARTIŞ (%)	AZALIŞ(%)	ARTIŞ/AZALIŞ NEDENİ
2003	587.720		-	Ambargonun kaldırılması
2004	1.386.683	~135	-	Ambargonun kaldırılması ve Irak Borsasının Faaliyete Geçmesi
2006	761.971	-	~45	Terör olaylarının artması
2008	927.007	~22	-	Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Anlaşması
2009	1.484.638	~60	-	Abdullah Gül ve Tayyip Erdoğan'ın Irak Ziyareti.
2010	1.640.651	~10	-	Güvenliğin sağlanması nedeniyle, Irak'a giriş ve çıkış yapan yolcu sayılarındaki artış. Erbil'e konsolosluk açılması.

*Artış ve Azalış oranlarının istikrar gösterdiği yıllar ele alınmamıştır.

22 Mayıs 2003 günü Irak'a ambargonun kaldırılmasıyla yeniden canlanan ekonomik ilişkiler, 2004 yılında Irak Borsası'nın tekrar faaliyete geçmesi¹⁴⁵ ile birlikte yaklaşık olarak %135'lik bir artış göstererek rekor seviyeye ulaşmıştır.

Irak'ın işgalinin ardından Irak ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında, devletlerarası ilk çatışma 2006 yılında Türkiye'de artan PKK aktivitelerine bağlı olarak yaşanmıştır.¹⁴⁶ Habur Gümrük

¹⁴⁴ Habur Genel Müdürlüğü'nden edinilen resmi bilgidir.

¹⁴⁵ Türkiye, "Irak Borsası Yeniden Canlanıyor", 30 Ağustos 2013.

¹⁴⁶ Burak Bilgehan Özpek, "Türkiye ve Irak: Egemenlik ve Çatışma", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, sayı 45, (Eylül 2012), s. 41.

Müdürlüğü'nden edinilen bilgiler ışığında 2005 yılında ticari amaçlı toplam giriş ve çıkış yapan araç sayısı 1.431.527 iken, 2006 yılında çok sert bir şekilde 761.971'e düşmesi, bu yıllarda PKK terör eylemlerinin artmasına bağlanabilmektedir. Bu rakamlar 2009 yılına kadar pek önemsenmeyecek seyirde artış göstermiştir ancak 2008 yılında yapılan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi¹⁴⁷ ekonomik ilişkilerde hareketlenmeler meydana getirmiştir. Başbakan Erdoğan'ın 10 Temmuz 2008 tarihinde Bağdat'a yaptığı resmi ziyaret sırasında taraflar arasında imzalanan bu konsey kapsamında iki ülke arasında başta siyasi, ekonomik, su kaynakları, enerji, kültürel, güvenlik ve askeri alanlar olmak üzere birçok alanda uzun vadeli bir stratejik ortaklık hedeflenmiştir.¹⁴⁸ Ekonomik alanda özellikle Kerkük-Yumurtalık boru hattının kapasitesinin artırılması, Irak doğalgazının uluslararası pazarlara aktarılması için bir boru hattı inşa edilmesi, yeni sınır kapılarının açılması yönündeki çalışmaların hızlandırılması ve iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanması gibi konular ele alınmıştır.¹⁴⁹

2009 yılındaki bariz artışın nedenleri ise Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL ve Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN'ın Irak ziyaretleridir. 2008 yılından itibaren ilişkilerde meydana gelen gelişmeler de Türkiye'nin Iraklı gruplarla diyalog eksikliğini gidermesi ve Türkiye'nin Irakla ekonomik ilişkileri iyileştirmeye yönelmesinin¹⁵⁰ payı oldukça büyüktür. İşte bu diyalog eksikliğinin giderilmesi konusunda Abdullah GÜL'ün ziyareti büyük ve

¹⁴⁷ Belgenin içeriğine yönelik bkz., Dış İşleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "Türkiye-İrak Arasında İmzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Belgesi".

¹⁴⁸ Dış İşleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri".

¹⁴⁹ Veysel, Ayhan, "Türkiye-İrak İlişkileri: Bölge Ülkelerinin Irak Politikası Bağlamında Bir Analiz", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 9, (Eylül 2009), s.23.

¹⁵⁰ Serhat Erkmen, "Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Irak Ziyareti Işığında Türkiye-İrak İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 4, (Nisan 2009), s.11.

olumlu bir adım olmuştur. Bu ziyarette en fazla ön plana çıkan konu ise Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilere dir. Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkilerinin yalnızca güvenlik merkezli bir yaklaşımdan çıkıp geniş bir perspektif kazanmış olması¹⁵¹ hatta ticaret oranlarında yüzde yüze yakın bir artış gözlemlenmesi siyasi ilişkilerin ekonomiye yön verdiğinin bir göstergesidir. 2009 yılından itibaren ekonomik verilerde sistematik olarak artış devam etmektedir. Bunda Kuzey Irak'taki güvenlik sorununun çözülmesi büyük rol oynamaktadır. 2012 yılında Dışişleri Bakanı Ahmet DAVUTOĞLU'nun Kerkük ziyareti Irak Merkezi Hükümeti tarafından iç politikaya müdahale olarak algılanıp¹⁵² Merkezi Hükümetle bir kriz ortamı oluşturmuş olsa da KBY'yle süregelen ekonomik ilişkilerde herhangi bir olumsuz gelişme yaşanmamıştır.

Yapılan incelemeler ve analizler sonucunda karşılıklı bağımlılık teorisi açısından değerlendirilme yapıldığında, öncelikle dikkat çeken unsurun siyasi olayların ekonomi üzerindeki belirleyiciliği olmaktadır. Zira karşılıklı bağımlılığın tarifini yaparken ekonomik bağımlılık olduğu, ekonominin siyasi ilişkilere etki etmesi sürecini ortaya çıkardığından söz edilmiştir. Çalışmanın varsayımı doğrultusunda Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında karşılıklı bağımlılığın birebir olduğu söylenemez ancak petrol unsurunun artan etkisi hem siyasi hem de ekonomik olarak bağımlılığı vazgeçilmez kılmasıyla, gelecekte gerçek bir karşılıklı bağımlılık olabileceği düşünülmektedir. Zira çalışmanın başında karşılıklı bağımlılık için bir devletin diğeri üzerinde etki uygulayabilme kapasitesi ise bu her zaman nicel

¹⁵¹ Erkmen, a.g.m. Nisan 2009, s.12.

¹⁵² Hürriyet, "Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti Kriz Yarattı", 3 Ağustos 2012.

anlamda sahip olunan güçle açıklanamaz şekilde yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi, en güçlü devletlerin bile sistemin öngördüğü koşulda, politika değişikliğine zorlanabileceği bir gerçektir.

Bu bağlamda, 2003 yılından itibaren ele alınan Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki siyasi ilişkilerin ekonomik faaliyetlerin önüne geçtiği bir gerçektir. Zira 2003 yılından sonra tekrar aktifleşen ekonomik ilişkilerin, diplomatik ziyaretler, terör olayları ve taraflar arası yapılan anlaşmaların ışığında yön bulmuş olması siyasi gelişmelerin ekonomik gelişmelerin önüne geçtiğinin bir ıspatıdır. Özellikle 2006 yılı ve sonrasındaki terör olaylarında ekonomik faaliyetlerin hızla düşüş yaşaması bunun en açık göstergelerindendir.

Sonuç olarak, şu anki durumda Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında bir karşılıklı bağımlılıktan söz etmek pek mümkün olmasa da, gelecekte özellikle petrol başta olmak üzere bazı ekonomik faktörlerin öneminin daha da artması durumunda–ülkemizde petrol tüketimi göz önüne alındığında¹⁵³- karşılıklı bağımlılık tanımlamalarına uygun bir durum oluşabileceği sanılmaktadır.

¹⁵³ Enerji Günlüğü, “Türkiye 2012’de 26.4 Milyon Ton Petrol Tüketti”, 19 Haziran 2013.

SONUÇ

Tezin teori bölümünde değinilen ve varsayım olarak belirlenen sav kapsamında çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde çalışmanın amacı, konusu, bölümlendirilmesi ve varsayımına yer verilmiştir. Tezin, “karşılıklı bağımlılıkta temel beklenti hususunda herhangi iki aktörün arasındaki ilişkinin ekonomik bağlarla örüldükten sonra bu ekonomik ilişkinin siyasal ilişkilere öncülük etmesidir ve iki aktör arasındaki siyasi gelişmeler karşılıklı bağımlılık ekseninde açıklanamaz” şeklindeki savı temel varsayım olarak irdelenmiş ve sonraki bölümlerde bu teori kapsamında değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde teorik alt yapı oluşturulmuş ve karşılıklı bağımlılık kuramının anlamına, temel varsayımına ve kurama karşı yapılan eleştirilere yer verilmiştir. Bu bölümde ağırlıklı olarak karşılıklı bağımlılık kuramında Robert O. Keohane ve Joseph Nye’in ortak çalışmaları ele alınmıştır. Teoriye, Neorealistler ve Marksistlerin getirdiği eleştirilere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümün ana teması ise, Türkiye ile KBY arasındaki ilişkinin ekonomik boyutlarıdır. Türkiye ile KBY arasındaki ekonomik faktörler (tarım, sanayi, petrol, enflasyon) ele alınarak ilişkilerin arka planına göz atılmıştır. Ekonomik ilişkilerde özellikle petrolün önemine vurgu yapılırken, Kuzey Irak’ta faaliyet gösteren Genel Enerji şirketi yetkilisiyle Ankara’daki makamında mülakat düzenlenmiş ve bölgede faaliyet gösteren diğer devlet dışı aktörlere değinilmiştir.

Yapılan görüşmenin sonucunda siyasi anlaşmaların ilişkilere yön vermiş olması ve bununla birlikte Irak Merkezi Yönetimi ile Bölgesel Yönetim arasındaki çekişmenin yarattığı ekonomik ve siyasi kaosların ilişkiler üzerindeki etkisi ortaya çıkarılmıştır. Genel Enerjinin yanı sıra bölgede aktif rol oynamaya başlayan Siyah Kalem şirketinin çalışma alanlarına da yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü teorik alt yapının belirlenmeye ve varsayımın ispatlanmaya başladığı bölüm olarak kabul edilebilir. Zira Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilerin siyasi boyutlarına değindikçe siyasetin ilişkilerdeki belirleyiciliği ortaya çıkmaktadır.

Irak'ın işgali ve işgale Türkiye'nin bakışının (tezkere reddi gibi) KBY ile ilişkilerdeki rolünün yanı sıra ekonomi dışındaki kimi faaliyetlerin de ilişkileri hangi yönde etkilediği konusu çalışmada es geçilmemiştir. Ekonomi dışındaki bu faaliyetler şu şekilde belirlenmiştir:

- Bağımsız Kürt Devleti
- Terör/Güvenlik
- Kerkük ve Türkmenler

İlişkilerde bağımsız bir Kürt devletinin kurulması ihtimali ele alınarak Kürtlerde bağımsızlık fikrinin ortaya çıkmasında esas olarak alınabilecek bazı nedenler, Kürtlerin yaşadığı bölgenin jeopolitik önemi ve var olan “*de facto*” yapı ele alınmıştır. Terör ve Güvenlik başlığında ise genel olarak güvenlik kavramı ve PKK'ya değinilmiştir. Kerkük ve Türkmenler başlığında ise, petrol ve anayasal durum bölge üzerindeki kimi düşüncelerin nedenini açıklamaya yetmiştir.

Dördüncü bölümün devamında ise ilişkilerin yıl bazındaki seyrine değinilmiş olup 2003 ila 2008 yılları arası ve 2008 ila 2012 yılları arası ayrı ayrı incelenmiştir. Bunun nedeni olarak 2008 yılının ilişkilerde kırılma dönemi olarak nitelendirilmesidir. Zira 2008 yılında bazı siyasi olaylar ekonomik ilişkilere yön vermiş ve ilişkilerde belirleyici rol oynamıştır. Çalışmada 2008 sonrası dönemden yumuşama dönemi olarak bahsedilmiştir. 2006 yılında gerçekleşen terör olaylarının gerginleştirdiği ortam, 2008 yılından sonra anlaşmalar, diplomatik ziyaretler sayesinde kaos ortamından çıkıp, güven ve işbirliği ortamına dönüşmüştür.

Son bölümde ise bu bölüme kadar ele alınan siyasi ve ekonomik olaylar karşılıklı bağımlılık çerçevesinde değerlendirilmiştir. Habur Gümrük Müdürlüğünden edinilen resmi rakamlar yıl bazında siyasi olaylarla karşılaştırılmış ve siyasi olayların ekonomiye yön verdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, ekonominin siyasete yön vermesini konu alan karşılıklı bağımlılık teorisinin aksine bir durum ortaya çıkmıştır. Siyasi olayların ekonomide belirleyici unsur olmasıyla birlikte, çalışmanın başında vurgulanan varsayıma ulaşılmış ve Türkiye ile devlet dışı bir aktör olan Iraklı Kürtler arasında henüz bir karşılıklı bağımlılık olmadığı ispatlanmıştır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Arı, Tayyar (2010), Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, 6. Baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi.

Cleveland, William L. (2008), Modern Ortadoğu Tarihi, Çev: Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora.

Eralp, Atila (2010), Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, 5. Baskı, İstanbul: İletişim.

Galbraith , Peter W.(2006), Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?, Çev: Mehmet Murat İnceayan, İstanbul: Doğan.

Gilpin, Robert (2012), Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Polisiği, Ankara: Kripto.

Griffiths, Martin, Roach, Steven C., Salamon, M. Scott (2011), Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teorileri, Çev: Cesran, Ankara: Nobel.

Keohane, Robert, Nye, Joseph S. (1977), Power and Interdependence, New York:Addison Wesley, Longman.

Köprülü, Ziyad (1996), Irak'ta Türk Varlığı, Ankara, Örnek.

Laçiner, Sedat (2004), Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye, Ankara: Roma.

Lungren, Asa (2008), İstenmeyen Komşu: Türkiye'nin Kürt Politikası, Çev: Necla Ülkü, İstanbul: Kitap.

Öznur, Hakkı (2003), Cahşların Savaşı, Ankara: Altinküre.

Pehlivanoglu, Öner (2004), Ortadoğu ve Türkiye, İstanbul: Kastaş.

Rupe (2006), Irak İşgalinin Perde Arkası, Çev: Buket Dabancalı-Alaz Pesen, İstanbul: Yordam.

Sileli, Turan, (2005), Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri, 1. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat.

Sunar, Ekrem (2007), Barzan'dan Bağdat'a Kürtler, Irak'ta Kürtlerin Yüzyıl Savaşları, İstanbul:Doz.

Şimşir, Bilal N. (2004), Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler, Ankara: Bilgi.

Yılmaz Şahin, Türel (2011), Uluslararası Politikada Ortadoğu, Ankara: Barış.

Yılmaz, Sait (2011), Irak Dosyası, İstanbul: Kum Saati.

RAPORLAR

Aydın, Mustafa, Özcan, Nihat Ali, Kaptanoğlu, Neslihan, Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye, Ankara, Tepav.

Dicle Kalkınma Ajansı, Irak Çalışma Ziyareti Raporu.

DEİK, Irak Ülke Bülteni, Ekim 2012.

Irak'ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar ve Anayasal Tartışmaların ışığında Bir Analiz, ORSAM Rapor No: 103, Ocak 2012.

Irak Ülke Raporu, 2011.

Irak Ülke Raporu, Bağdat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Ekim 2008.

Türkiye ve Irak Kürtleri: Çatışma Mı İşbirliği Mi? Kriz Grubu Orta Doğu Raporu No: 81, 13 Kasım 2008.

Serhat Erkmen, "Irak'ta Mevcut Siyasi Durum ve Önemli Siyasi Gelişmeler", Orsam, Rapor No:35, Mart 2011, s.5-18.

MAKALELER

Aydın, Mustafa ve Aras, Damla, “Political Conditionality of Economic Relations Between Paternalist States: Turkey’s Interaction With Iran, Iraq and Syria”, *Arap Studies Quarterly*, Vol.27, Number 1&2, (Winter/Sipring 2005), s. 21-43.

Ayhan, Veysel, “Türkiye-Irak İlişkileri: Bölge Ülkelerinin Irak Politikası Bağlamında Bir Analiz”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 9, (Eylül 2009), s.22-31.

Bozdağlıoğlu, Yücel ve Özen, Çınar, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4 (Kış 2004), s. 59-79.

Dedeoğlu, Beril, “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığında Farklılıkların Birlikteliğine”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4 (Kış 2004), s. 1-20.

Erkmen, Serhat, “Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Bağdat Ziyareti Işığında Türkiye-Irak İlişkileri”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 9, (Eylül 2009), s.16-21.

Erkmen, Serhat, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Irak Ziyareti Işığında Türkiye-Irak İlişkileri”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 4, (Nisan 2009), s. 6-13.

Erkmen, Serhat, “Son Gelişmeler Işığında Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası”, *Stratejik Analiz*, Sayı: 9, (Nisan 2008), , s. 32-41.

Gürkaynak, Muharrem ve Yalçiner, Serhan, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 23 (Güz 2009), s. 73-92.

Keohane, O. Robert ve Nye, S. Joseph, “Power and Interdependence in the Information Age”, *Foreign Affairs*, Sep/Oct 1998, 77,5; Alumni-Research Library, pp 81-93.

Oneal, John R, Oneal, Frances H, Maoz, Zeev ve Russett, Bruce, “The Liberal Peace: Interdependence, Democracy and International Conflict, 1952-85”, *Journal of Peace Research*”, vol 33, no 1, pp. 11-28.

Oktav, Özden Zeynep, “Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye-İrak-Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri” *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2010, s.53-74.

Özpek, Burak Bilgehan, Çatışmadan İşbirliğine: Türkiye ve Iraklı Kürtler”,(Der.) Mesut Özcan , Burhanettin Duran , Kemal İnat,*Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*,1.Baskı,SETA Yayınları XIV, Ankara: Ekim 2011.

Özpek, Burak Bilgehan, “Türkiye ve Irak: Egemenlik ve Çatışma”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, sayı 45, (Eylül 2012), s. 36-43.

Özpek, Burak Bilgehan, “En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 3, sayı 2, (Ocak 2012), s. 183-215.

Burak Bilgehan Özpek, “İrak’ın Kürtleri mi, Iraklı Kürtler mi?”, *Analist*, Şubat 2013/24, s.20-21.

Özdemir, Haluk, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*” 63,3, s. 114-144.

Pala, Cenk, “Irak: 21. Yüzyılın Yeni Enerji Deposu”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı 55, (Temmuz 2013), s. 38-44.

Varol, Tuğçe Sevim, “Ankara’nın Kuzey Irak Politikasında Genel Enerji ve Siyah Kalem”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı 55, (Temmuz 2013), s. 5-13.

İNTERNET KAYNAKLARI

Ceylan, Ahmet, Uslu, İsa, 1 Mart Tezkeresinin Türk Dış Politikasına Etkisi.

<http://politikaakademisi.org/1-mart-tezkeresinin-turk-dis-politikasina-etkisi/>

(Son Erişim 11 Haziran 2013)

Akçadağ, Emine, Bir Karşılıklı Bağımlılık Örneği Olarak AB-Çin Ekonomik İlişkileri.

[http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2303:bir-karlikl-bamllk-oernei-olarak-ab-cin-ekonomik-](http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2303:bir-karlikl-bamllk-oernei-olarak-ab-cin-ekonomik-likileri&catid=92:analizler-uzakdogu&Itemid=140)

[likileri&catid=92:analizler-uzakdogu&Itemid=140](http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2303:bir-karlikl-bamllk-oernei-olarak-ab-cin-ekonomik-likileri&catid=92:analizler-uzakdogu&Itemid=140) (Son Erişim 11 Haziran 2013)

Ali Semin, Türkiye Irak İlişkilerinde Yeni Dönem Neler Getirecek?

[http://www.sde.org.tr/tr/haberler/95/turkiye-irak-iliskilerinde-yeni-donem-](http://www.sde.org.tr/tr/haberler/95/turkiye-irak-iliskilerinde-yeni-donem-neler-getirecek.aspx)

[neler-getirecek.aspx](http://www.sde.org.tr/tr/haberler/95/turkiye-irak-iliskilerinde-yeni-donem-neler-getirecek.aspx) (Son Erişim 26 Eylül 2013)

Demir, İdris, The Never-ending Iraqi Oil Dispute: Legal, Political Aspects.

[http://www.todayszaman.com/news-309896-the-never-ending-iraqi-oil-](http://www.todayszaman.com/news-309896-the-never-ending-iraqi-oil-dispute-legal-political-aspects.html)

[dispute-legal-political-aspects.html](http://www.todayszaman.com/news-309896-the-never-ending-iraqi-oil-dispute-legal-political-aspects.html) (Son Erişim 25 Eylül 2013)

Keohane, O. Robert, Transnasyonalizm Resmi Olmayan Şiddetin Küreselleşmesi ve Korkunun Liberalizmi, Çev: Aslı Acar.

http://www.academia.edu/3320773/Resmi_Olmayan_Siddetin_Kuresellesmesi

[i_Dunya_Politikasi_Teorileri_ve_Korkunun_Liberalizmi](http://www.academia.edu/3320773/Resmi_Olmayan_Siddetin_Kuresellesmesi) (Son Erişim 11

Haziran 2013)

Özcan, Nihat Ali, PKK ve Barzani, Türkiye Gazetesi (Son Erişim 27 Ocak 2014)

Yalçın, Emrullah, “Kuzey Irak’taki Türk Askerinin Varlığının Sonlandırılması” <http://www.21yyte.org/arastirma/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/2012/10/08/6759/kuzey-iraktaki-turk-asker-varliginin-sonlandirilmasi> (Son Erişim 01 Ekim 2013)

Yılmaz, Sait, “Kuzey Irak’ta Kaybolan Düşler”, Usam Bülteni, <http://usam.aydin.edu.tr/sayfa.asp?sayfaID=12> (Son Erişim 10 Ekim 2013)

<http://www.petoil.com.tr/tr/operasyonlar.html> (Son Erişim 01 Ekim 2013)

<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/ortadogu/irak/Ortak%20Siyasi%20Bildirge.pdf> (Son Erişim 01 Ekim 2013)

Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, “Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri”., <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa>(Son Erişim 02 Ekim 2013)

The Economist Intelligence Unit Resmi Sitesi, “Ülke Analizleri” <http://www.eiu.com/> (Son Erişim 05 Ekim 2013)

<http://www.impr.org.tr/bolgesel-kurt-yonetiminin-turkiye-uzerinden-petrol-ihracati/#.UuasXRBajIU> (Son Erişim 10 Ekim 2013)

A New force in E&P, “Morgan Stanley Exploration and Production Conference January 2013”, http://www.genelenergy.com/media/34959/ms_conference_8_jan_2013_final.pdf (Son Erişim 11 Ekim 2013)

Orsam, Irak Türkmen Güncesi, Sayı 29, Ekim 2013.

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/OrtadoguGuncesi/20131118_turkmengunceekim2013.pdf

Erkmen, Serhat ve Duman, Bilgay, “IKBY’de Siyasi Durum ve Erbil-Bağdat Görüşmelerinin Geleceği” ORSAM,

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4951>

GAZETE ARŞİVLERİ

Tüpraş Irak Rafinerilerine Talip.

<http://www.milliyet.com.tr/2003/06/20/ekonomi/eko08.html> (Son Erişim 15 Ekim 2013)

Irak Pazarından Pay Almamız Çok Zor.

<http://www.milliyet.com.tr/2003/06/18/ekonomi/eko02a.html> (Son Erişim 13 Eylül 2013)

Genel Energy'ye Kuzey Irak Piyangosu.

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2013/04/10/karamehmete-kuzey-irak-piyangosu> (Son Erişim 13 Ekim 2013)

Petrol Ülkesinde Kirli Nüfus Oyunları.

<http://yenisafak.com.tr/diziler-haber/petrol-ulkesinde-kirli-nufus-oyunlari-17.11.2012-408883> (Son Erişim 24 Ekim 2013)

Siyah Kalem'e Irak Gazı İçin İthalat Lisansı.

<http://www.enerjigunlugu.net/siyah-kaleme-irak-gazi-icin-ithalat-lisans-i-4895.html#.UjhFqdK8CQN> (Son Erişim 15 Eylül 2013)

Ankara'da Kuzey Irak Endişesi.

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/24/252935.asp> (Son Erişim 11 Eylül 2013)

Dünya Savaş İstemiyor.

<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/Mart/01/dunya.html> (Son Erişim 11 Eylül 2013)

Tezkere Meclis'te Kabul Edildi.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/17/haber,7A885B79F5C640689AFAA5A270C9416D.html> (Son Erişim 11 Eylül 2013)

Gül: Saddam İle De Görüşebilirim.

<http://www.milliyet.com.tr/2003/01/06/son/sontur24.html> (Son Erişim 18 Eylül 2013)

Beyaz Saray: Karar Zamanı.

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/18/250168.as> (Son Erişim 18 Eylül 2013)

Keşke 1 Mart Tezkeresi Geçseymiş.

http://www.zaman.com.tr/null/keske-1-mart-tezkeresi-gecseymis_509579.html (Son Erişim 19 Eylül 2013)

Iraklı Kürtler Türkiye'ye Karşı 'Acil' Koruma İstedi.

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/25/253358.asp> (Son Erişim 13 Eylül 2013)

Bayar Dosky: Kürdistan Rüyaydı Artık Proje Oldu.

<http://gundem.bugun.com.tr/pkk-silah-birakamaz-haberi/737359> (Son Erişim 13 Eylül 2013)

Kuzey Irak'a İhracat 12 Milyar Dolar!

<http://ekonomi.haber7.com/turkiye-ekonomisi/haber/934965-kuzey-iraka-ihracat-12-milyar-dolar> (Son Erişim 13 Ocak 2014)

Vallares-Genel Energy Birleşmesi Yarın Tamamlanıyor.

<http://www.dunya.com/vallares-genel-energy-birlesmesi-yarin-tamamlaniyor-138166h.htm> (Son Erişim 13 Eylül 2013)

Tezkere Mecliste Kabul Edildi.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/17/haber,7A885B79F5C640689AFAA5A270C9416D.html>

Barzani: Kutsal Topraklarımızı Geri Almaya Hazır Olun.

<http://www.hurriyet.com.tr/planet/22126622.asp> (Son Erişim 14 Ağustos 2013)

Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti Kriz Yarattı.

<http://www.hurriyet.com.tr/planet/21143218.asp> (Son Erişim 30 Ekim 2013)

Vallares-Genel Energy Birleşmesi Yarın Tamamlanıyor.

<http://www.dunya.com/vallares-genel-energy-birlesmesi-yarin-tamamlaniyor-138166h.htm> (Son Erişim 03 Ocak 2014)

Kuzey Irak'taki Türk Üsleri Kapatılacak.

<http://dunya.bugun.com.tr/kuzey-iraktaki-turk-usleri--haberi/18206> (Son Erişim 13 Ocak 2014)

Türk Üsleri Kapatılsın.

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/02/080226_turkey5_update.shtml (Son Erişim 10 Ocak 2014)

Uluslararası Politika Akademisi, “1 Mart Tezkeresinin Türk Dış Politikasına Etkisi”, 15 Haziran 2012.

<http://politikaakademisi.org/1-mart-tezkeresinin-turk-dis-politikasina-etkisi/>
(Son Erişim 13 Ocak 2014)

Irak Borsası Yeniden Canlanıyor.

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/69494.aspx> 25 Ekim 2013 (Son Erişim 13 Ocak 2014)

Türkiye’ye Bir Kürt Kedisi Bile Vermem.

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11277825.asp> (Son Erişim 12 Ocak 2014)

Talabani’nin Kedi Bile Vermem Açıklaması.

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?ArticleID=503140&aType=SonDakika> (Son Erişim 12 Ocak 2014)

Irak’la Kucaklaşma.

<http://siyaset.milliyet.com.tr/irakla%20kucaklasma/siyaset/siyasetdetay/16.10.2009/1150877/default.htm> (Son Erişim 13 Ocak 2014)

Abdullah Gül Irak'ı Ziyaret Ediyor.

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090323_gul_iraq.shtml

(Son Erişim 13 Ocak 2014)

Türkiye'den Kuzey Irak Atağı.

http://www.sabah.com.tr/Dunya/2010/05/03/turkiyeden_kuzey_iraq_atagi

(Son Erişim 13 Ocak 2014)

Mesut Barzani'nin Dev Ekonomik Yüzü.

http://haber.rotahaber.com/mesut-barzaninin-dev-ekonomik-yuzu_416716.html (Son Erişim 13 Ocak 2014)

Barzani: Fırça İçin Türkiye'ye Çağırıldım.

<http://www.milliyet.com.tr/2004/10/12/siyaset/asiy.html> (Son Erişim 13

Ocak 2014)

Silahlar Türkiye'ye Nasıl Giriyor?

<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/09/18/silahlar-turkiyeye-nasil-giriyor> (Son Erişim 13 Ocak 2014)

Zebari Şanlıurfa'dayken Bağdat'tan Ankara'ya Sert 'Petrol' Uyarısı.

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25590478.asp>. (Son Erişim 17 Ocak 2014)

Kuzey Irak'ta 300 Türk Firması Var.

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25144388> (Son Erişim 27 Ocak 2014)

Talabani Türkiye Ziyaretinden Memnun.

<http://www.internethaber.com/talabani-turkiye-ziyaretinden-memnun-48005ah.htm#> (Son Erişim 27 Ocak 2014)

Geçmişten Bugüne PKK Ateşkesleri.

<http://www4.cnnturk.com/2010/turkiye/06/28/gecmisten.bugune.pkk.ateskesleri/581570.0/> (Son Erişim 27 Ocak 2014)

Barzani'nin Kozu: PKK!

<http://www.internethaber.com/barzaninin-kozu-pkk-62424h.htm> (Son Erişim 27 Ocak 2014)

Milli Gelir 4 bin 500 Dolar ve Sürekli Artıyor, stelik Burası İstanbul'dan Bile Daha Güvenli.

<http://haber.gazetevatan.com/milli-gelir-4-bin-500-dolar-ve-surekli-artiyor-ustelik-burasi-istanbuldan-bile-daha-guvenli/448478/4/yazarlar> (Son Erişim 28 Ocak 2014)

Kerkük'e Karşı Diyarbakır'a Karışırız.

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=217846> (Son Erişim 28 Ocak 2014)

Talabani ve Barzani'ye Son Uyarı.

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=6300371&tarikh=2007-04-09> (Son Erişim 28 Ocak 2014)

Bağdat'tan Erbil'e Türkiye'ye Petrol Satışı Uyarısı.

http://www.cnnturk.com/2012/dunya/05/23/bagdattan.erbile.turkiyeye.petrol_satisi.uyarisi/662112.0/ (Son Erişim 28 Ocak 2014)

Erdoğan Kürt Petrol İçin Barzani İle 3 Saat Görüştü.

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/25225150.asp> (Son Erişim 23 Şubat 2014)

Kürt Yönetimi: Irak Merkezi Yönetimle Anlaşmadan Türkiye'ye Petrol Yok!

http://www.radikal.com.tr/ekonomi/kurt_yonetimi_irak_merkezi_yonetimle_anlasmadan_turkiyeye_petrol_yok-1171681 (Son Erişim 23 şubat 2014)

K. Irak Petrolüne Yeni Hat Kurulacak.

<http://ekonomi.milliyet.com.tr/k-irak-petrolune-yeni-hat/ekonomi/detay/1839966/default.htm> (Son Erişim 23 şubat 2014)

SOMO'da Anlaşma Tamam Sırada Gelir Paylaşımı Var.

<http://www.aksam.com.tr/ekonomi/somoda-anlasma-tamam-sirada-gelir-paylasimi-var-c2/haber-286403> (Son Erişim 24 şubat 2014)

Türkiye 2012'de 26.4 Milyon Ton Petrol Tüketti.

http://enerjigunlugu.net/turkiye-2012de-264-milyon-ton-petrol-tuketti_3954.html#.UwnKAfl_tmM (Son Erişim 24 şubat 2014)

1 Mart Tezkeresinin Tutanakları Açıklanacak mı?

<http://www.haberturk.com/polemik/haber/819489-1-mart-tezkeresinin-tutanaklari-aciklanacak-mi> (Son Erişim 24 şubat 2014)

EKLER

EK-1 Ortak Siyasi Bildirge

EK-2 Habur Genel Müdürlüğü Resmi Yazışma Evrakları

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE IRAK CUMHURİYETİ HÜKÜMETLERİ ARASINDA YÜKSEK DÜZEYLİ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ'NİN KURULMASINA İLİŞKİN ORTAK SİYASİ BİLDİRGE

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler, ortak bir tarihsel birikimin getirdiği güçlü toplumsal kültürel bağlar ve kardeşçe komşuluk ilişkileri temelinde şekillenmiştir.

Türkiye ve Irak, bölgeye yönelik hedefleri çerçevesinde ortak idealleri paylaşmaktadır ve bu hedefler barış, istikrarın güçlendirilmesi, özgürlük, refah, ekonomik işbirliği ve eşgüdüm için geliştirilmiş diyalog mekanizmalarıdır.

Türkiye ve Irak ortak hedeflerinin yanı sıra, birlikte ve uyum içerisinde çaba göstermelerini gerektiren sınamalarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sınamalar ve beraberinde getirdiği fırsatlar, Irak Cumhuriyeti Başbakanı Nuri El-Maliki ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 7 Ağustos 2007 tarihinde Türkiye’de imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Mutabakat Muhtırası”na temel teşkil etmiştir.

Taraflar, Mutabakat Muhtırası’nda benimsenen ilke ve esaslara bağlılıklarını ve ortak bir geleceğe yönelik vizyonlarını yineleyerek aralarındaki işbirliğini Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani tarafından 7-8 Mart 2008 tarihlerinde Ankara’yı ziyareti sırasında ilk kez gündeme getirilen bir “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi”nin kurulması aşamasına taşımak hususunda mutabakata varmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti ve Irak Cumhuriyeti hükümetleri, iki ülke halkları arasındaki dayanışmanın güçlendirilmesi amacıyla uzun vadeli bir Stratejik Ortaklık ilişkisi geliştirmeyi bu vesile ile taahhüt etmektedir.

Konsey’e Türkiye Cumhuriyeti ve Irak Cumhuriyetinin Başbakanları başkanlık edecektir. Konsey’in çalışmalarının eşgüdümü ve her bir toplantının gündemine nihai şeklinin verilmesi, iki ülke Dışişleri Bakanları tarafından gerçekleştirilecektir. Enerji, ticaret, yatırımlar, güvenlik ve su kaynakları konularından sorumlu Bakanlar da Konsey’in üyesi olacaklardır. İşbirliği, ortak menfaatlerin bulunduğu diğer iktisadi alanları da kapsayacak şekilde zenginleştiği ölçüde; Başbakanlar, ilgili konudan sorumlu Bakanların da Konsey’e dahil edilmesi yönünde karar alabilirler. Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi, iki ülke Başbakanlarının eşbaşkanlığında yılda en az bir kez toplanacaktır. Konsey ayrıca, yılda üç kez de Bakanlar düzeyinde toplantılar gerçekleştirecektir. Taraf ülke başkentlerinde her üç ayda bir kez üst düzey yetkililer toplantıları düzenlenecektir. Taraf ülkelerin Bakanları, görev alanlarına giren konularda işbirliğini geliştirmek için Eylem Planları geliştirileceklerdir.

Stratejik Ortaklık, aşağıda maruz ilkeler temelinde başta, siyasi, ekonomik, enerji, su kaynakları, kültürel, güvenlik ve askeri alanlarla ilgili konular olmak üzere çok çeşitli işbirliği alanlarını kapsayacaktır:

A - Siyasi, Diplomatik ve Kültürel Alanlar

1. Irak hükümetinin, ülkenin bağımsızlığının, tam egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunmasında tehditlere ve terörizme karşı mücadelesinin desteklenmesi,
2. İki ülke arasında daha güçlü bağların kurulmasını kolaylaştırmak amacıyla, ikili anlaşmaların ivedilikle ve zamanlıca imzalanması,
3. Komşu Ülkeler ve Genişletilmiş Komşu Ülkeler toplantılarının Irak hükümetini ve onun Irak halkının hür, bağımsız, birleşik, demokratik, federal ve müreffeh bir Irak hedeflerini gerçekleştirmek yönündeki çabalarını desteklemek konusundaki taahhütlerinin gözetilmesi,
4. Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilkelerine sadık kalınması, uluslararası toplumca kabul edilmiş sınırlara saygı gösterilmesi ve içişlerine müdahale etmeme ilkesine bağlı kalınmasının taahhüt edilmesi,
5. Irak'ın geleceği için, ülkenin çok kültürlü, çok dinli ve farklı etnik grupları bir arada bulunduran karakterine saygı gösterilmesi, tüm grupların barış içinde bir arada var olması ve Iraklılık kimliğinin korunmasına gereken önemin atfedilmesi,
6. Diplomasi, kültür, bilim ve eğitim alanlarında öğrenciler ve kamu görevlilerine yönelik olarak değişim programlarının düzenlenmesinin teşvik edilmesi, yükseköğretim, teknoloji ve teknik bilgi paylaşımı konularında kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi,
7. Diğerleri meyanında uluslararası ve bölgesel örgütler, komiteler ve görevler bünyesindeki adaylıkların desteklenmesi yoluyla siyasi eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanması,

B. Ekonomi ve Enerji ile ilgili alanlar

1. İki ülke arasında stratejik ekonomik işbirliği ve entegrasyon anlaşmalarının 2008 yılı sonuna kadar sonuçlandırılması,
2. Türkiye ile Irak arasında turizmin gelişmesi için iki yönlü tur operasyonlarının kolaylaştırılması konusunda işbirliğinin teşvik edilmesi,
3. Her iki ülke vatandaşlarının ortak yararı için ticari ilişkileri zenginleştirmeye yönelik işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla Türkiye ile Irak arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanması,
4. Irak'taki yerel istihdam ve yatırımların artmasına katkıda bulunmak üzere hem serbest ticaret ve yatırım bölgeleri oluşturacak ortak programların teşvik edilmesi hem de komşu ülkeler arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesi,
5. Irak halkının temel ihtiyaç ve hizmetlerini karşılamak amacıyla yeniden yapılandırma çalışmalarında işbirliği yapılması,

6. Irak'ın tarımsal ihtiyaçlarının ve sulama dahil su gereksiniminin karşılanmasına yardım etmek amacıyla, su kaynakları ve ziraat alanlarında işbirliğinin Türkiye'nin bu alanlardaki zirai gereksinimleri ve su ihtiyaçları göz önünde bulundurularak teşvik edilmesi,

7. Irak'ın Türkiye üzerinden Avrupa ile entegrasyonunun sağlanması amacıyla Irak ile ulaşım altyapısı alanında işbirliğinin desteklenmesi,

8. Irak ile Türkiye arasında ticari ilişkilerin ve yatırımların artırılmasını teminen, kamu ve özel sektör kuruluşlarının her iki ülkede yatırım alanlarında işbirliğini arttırmaları yönünde teşvik edilmesi,

9. Küçük ve orta büyüklükteki şirketlerin istihdam ve refahın yükseltilmesi alanlarında artan rolünü dikkate alarak, her iki ülkedeki bahsekonu şirketlerin ekonominin tüm alanlarındaki işbirliğinin desteklenmesi,

10. Her iki ülkede ilgili iktisadi ve mali sektörlerde faaliyet gösteren kuruluşlar arasında değişim programlarının başlatılması; bahsekonu kuruluşların finans ve bankacılık alanlarında ortaklıklar geliştirmeleri hususunda teşvik edilmesi,

11. Irak'ın serbest piyasa ekonomisine geçiş çabalarının ve Irak'ın ekonomik kalkınmasının yardım programları aracılığıyla desteklenmesi,

12. Türk ve Iraklı şirketler arasında ortaklıklar kurma yoluyla enerji alanında işbirliği yapılması; bu kaynakların en uygun ihraç yolları üzerinden dünya pazarlarına ulaşmasının sağlanması; bu çerçevede, Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının ihya edilerek mevcut kapasitesinin artırılması ve Irak doğal gazının Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara taşınması için bir boru hattı ağının inşa edilmesi,

13. Her iki ülkenin elektrik ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olacak projelerin gerçekleştirilmesi; bunun yanında elektrik sektöründe görevli Iraklı personelin eğitilmesi için programlar düzenlenmesi,

14. Türkiye ve Irak arasında yeni sınır kapıları açılması yönündeki çalışmaların hızlandırılması.

C. Güvenlik ve askeri işbirliği alanları

1. Her iki ülkenin, topraklarının güvenliğine saygı gösterilerek, Irak ile Türkiye'nin, Irak'tan Türkiye'ye veya Türkiye'den Irak'a teröristlerin ve yasadışı silahların geçişini önlemeye yönelik ortak çabalarının desteklenmesi, ortak sınırları denetlemede Türkiye ile Irak arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve teröristler ve terörist örgütlerin mali, lojistik ve tüm diğer kaynakları dahil olmak üzere her türlü yasadışı ticaretin önlenmesi, şiddet ve terörü teşvik eden tüm söylemlerin kullanımının reddedilmesi,

2. İki ülke Genelkurmay Başkanlıkları arasında Askeri Çerçeve Anlaşması'nın tamamlanması,

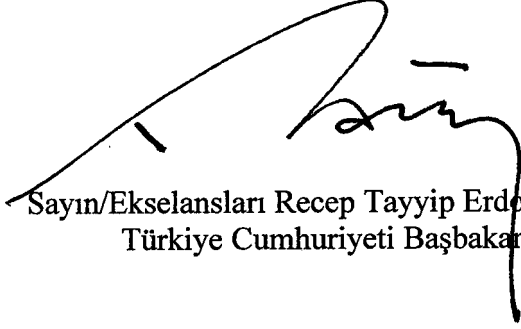
3. "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Irak Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı arasında İlkeler Bildirgesi"ne atıfla ve buna uygun olarak, Türk ve Irak Genelkurmay İkinci Başkanları arasında Iraklı subayların eğitimine yönelik Askeri İşbirliği Anlaşması'nın tamamlanması için devam eden işbirliğinin desteklenmesi,

4. Türkiye Cumhuriyeti ve Irak Cumhuriyeti arasında Terörizmle Mücadele Anlaşması'nın tamamlanması,

5. Bölgeye barış ve istikrar getirecek muhtemel güvenlik düzenlemeleri hususunda işbirliği yapılması,

6. Savunma sanayi alanında ve yan sektörlerinde faaliyet gösteren kamu ve özel sektör şirketleri arasında ticari ilişkileri ve yatırım ortaklıklarını teşvik ederek savunma sanayi ile ilgili ticari ilişki ve yatırımların gelişmesinin sağlanması.

İşbu Ortak Siyasi Bildirge, 10 Temmuz 2008 tarihinde Bağdat'ta yapılmış ve imzalanmıştır.

Sayın/Ekselansları Recep Tayyip Erdoğan
Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı

Sayın/ Ekselansları Nuri El Maliki
Irak Cumhuriyeti Başbakanı

T.C.
GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI
İpekyolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü
Habur Gümrük Müdürlüğü

FAKSLANDI

Sayı : 30327165-225-[GMH] / 19025
Konu : Giriş-Çıkış Sayıları

26.07.2013

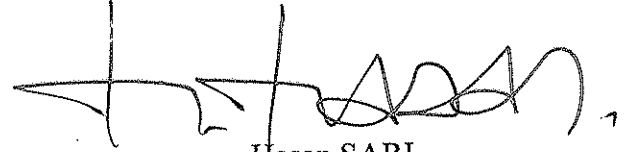
FAX:

Sn. Diler GÖKBAYRAK
(Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Gölbaşı/ANKARA)

İlgi: Müdürlüğümüze göndermiş olduğunuz 24.07.2013 tarihli dilekçeniz.

İlgide kayıtlı dilekçeniz incelenmiş olup, "İrak'ın işgal sonrası, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkinin ekonomik politiği" isimli tez çalışmanız için ihtiyaç duyduğunuz 2003 yılından günümüze kadar olan Habur sınır kapısından Kuzey Irak'a ticaret amaçlı geçen tır, kamyon v.b. taşıtların giriş-çıkış sayılarını gösteren tablo yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerine rica ederim.

Hasan SARI
Gümrük Müdürü

EKLER:
1-Liste(1 Adet)

İpekyolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü Giriş - Çıkış Yapan Araç Sayılarını Gösterir Listedir.

TARİHİ	TÜRKİYE'YE GİRİŞ YAPAN ARAÇ SAYILARI										TÜRKİYE'DEN ÇIKIŞ YAPAN ARAÇ SAYILARI										TOPLAM GİRİŞ - ÇIKIŞ YAPAN ARAÇ SAYISI	
	TIR SAHA TÜRKİYE'YE GİRİŞ					YOLCU SALONU TÜRKİYE'YE GİRİŞ					TIR SAHA İRAK'A ÇIKIŞ					YOLCU SALONU İRAK'A ÇIKIŞ						
	4 NOLU KAPI		TIR SAHA TOPLAM ARAÇ	2 NOLU KAPI		TIR SAHA TOPLAM ARAÇ	4 NOLU KAPI		YOLCU SALONU TOPLAM ARAÇ	2 NOLU KAPI		TIR SAHA TOPLAM ARAÇ	YOLCU SALONU İRAK'A ÇIKIŞ		TAKSI	OTOBÜS	2 NOLU KAPI TOPLAM ARAÇ	YOLCU SALONU İRAK'A ÇIKIŞ	TAKSI	OTOBÜS		2 NOLU KAPI TOPLAM ARAÇ
	TANKER	KAMYON		TIR	TANKER		KAMYON	TIR		TANKER	KAMYON		TIR	TAKSI								
2003	129.603	95.405	66.008	291.016	26.054	317.070	138.699	95.405	6.608	240.712	29.938	270.650	587.720									
2004	255.686	162.294	97.078	515.058	163.105	678.163	258.358	165.509	113.649	537.516	171.004	708.520	1.386.683									
2005	260.598	164.331	111.052	535.981	167.310	703.291	262.326	170.226	124.228	556.780	171.456	728.236	1.431.527									
2006	89.047	107.910	90.045	287.002	88.543	375.545	79.410	83.276	137.810	300.496	85.930	386.426	761.971									
2007	44.787	117.081	142.125	303.993	71.202	375.195	32.090	63.186	214.550	309.826	71.883	381.709	756.904									
2008	43.988	115.600	178.156	337.744	122.187	459.993	40.958	122.720	179.431	343.109	123.826	467.014	927.007									
2009	17.457	184.636	294.133	496.226	232.834	729.522	17.351	210.204	291.997	519.552	235.053	755.116	1.484.638									
2010	8.868	209.177	296.103	514.148	297.026	812.263	8.220	221.543	298.823	528.586	298.668	828.388	1.640.651									
2011	3.357	218.393	341.311	563.061	207.520	773.566	81	223.650	347.561	571.292	208.490	782.790	1.556.356									
2012	1.028	210.519	425.092	636.639	185.409	828.916	959	209.868	438.613	649.440	187.845	844.174	1.673.090									
2013 *	991	106.645	271.261	378.897	121.123	503.606	1.160	109.457	277.702	388.319	123.334	515.242	1.018.848									

* 24.07.2013 tarihine kadar olan araç giriş çıkış sayılarıdır

NOT: İşbu liste Habur Gümrük Müdürlüğüne GMH servisi tarafından tanzim edilmiştir.

T.C.
GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI
İpekyolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü
Habur Gümrük Müdürlüğü

Sayı : 30327165-225-[GMH] / 24865
Konu : Giriş-Çıkış Sayıları

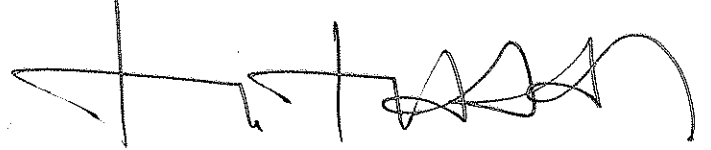
02.10.2013

Sn. Diler GÖKBAYRAK
(Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Gölbaşı/ANKARA)

İlgi: Müdürlüğümüze göndermiş olduğunuz 30.09.2013 tarihli dilekçeniz.

İlgide kayıtlı dilekçeniz incelenmiş olup, "Irak'ın işgal sonrası, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkinin ekonomik politiği" isimli tez çalışmanız için ihtiyaç duyduğunuz 2006 ve 2009 yıllarını kapsayacak şekilde Habur sınır kapısından Kuzey Irak'a ticaret amaçlı geçen tır, kamyon v.b. taşıtların giriş-çıkış sayılarını gösteren tablolar yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerine rica ederim.

Hasan SARI
Gümrük Müdürü

EKLER:
1-Liste(4 Adet)

2006 YILI

TARİH	TÜRKİYE'YE GİRİŞ					TÜRKİYE'DEN ÇIKIŞ				
	TANKER	TIR TANKER	KAMYON	TIR	TOPLAM ARAÇ	TANKER	TIR TANKER	KAMYON	TIR	TOPLAM ARAÇ
OCAK 2006-	13239	3339	9640	6711	32929	12369	2841	7337	7918	30465
ŞUBAT 2006-	6576	1372	10120	7251	25319	6052	1158	10138	9612	26960
MART 2006-	3576	1004	8633	10569	23782	3089	1038	4641	10782	19550
NİSAN 2006-	4932	1214	4467	8186	18799	6413	1411	5485	10161	23470
MAYIS 2006-	8347	1683	4646	6516	21192	9142	1881	8655	11192	30870
HAZİRAN 2006-	7747	1667	6341	7038	22793	6347	1478	5996	9899	23720
TEMMUZ 2006-	6140	1031	5436	6782	19389	6458	1029	5020	8867	21374
AĞUSTAS 2006-	4653	1332	8104	9181	23270	4870	1383	7467	11459	25179
EYLÜL 2006-	6795	1458	6339	8281	22873	6669	1499	7521	11226	26915
EKİM 2006-	3014	743	11893	9270	24920	1153	299	7380	14291	23123
KASIM 2006-	2782	801	13701	7114	24398	1178	137	6004	16330	23649
ARALIK 2006-	4673	929	18590	3146	27338	1229	287	7632	19190	28338
TOPLAM:	72474	16573	107910	90045	287002	64969	14441	83276	140927	303613

2007 YILI

TARİH	TÜRKİYE'YE GİRİŞ					TÜRKİYE'DEN ÇIKIŞ				
	TANKER	TIR TANKER	KAMYON	TİR	TOPLAM ARAÇ	TANKER	TIR TANKER	KAMYON	TİR	TOPLAM ARAÇ
OCAK 2007-	3215	491	13092	6490	23288	483	77	3723	21260	25543
ŞUBAT 2007-	1831	137	11434	11550	24952	107	8	1386	23917	25418
MART 2007-	3264	72	11473	12192	27001	1713	7	1519	24514	27753
NISAN 2007-	4263	50	9346	10613	24272	3439	3	536	24334	28312
MAYIS 2007-	3216	49	11277	12866	27408	2154	5	217	22124	24500
HAZİRAN 2007-	4984	124	8490	11448	25046	3464	9	2400	19388	25261
TEMMUZ 2007-	4849	644	7295	11205	23993	5208	32	6556	12563	24359
AĞUSTOS 2007-	4917	655	7659	11105	24336	5170	7	9339	12747	27263
EYLÜL 2007-	3477	668	8900	13377	26422	3733	35	9133	12863	25764
EKİM 2007-	3394	590	9095	13580	26659	3600	26	8567	13236	25429
KASIM 2007-	1322	564	9174	13388	24448	971	149	9892	13376	24388
ARALIK-2007-	1343	668	9846	14311	26168	1636	54	9918	14228	25836
TOPLAM:	40075	4712	117081	142125	303993	31678	412	63186	214550	309826

2008 YILI

TARİH	TÜRKİYE'YE GİRİŞ					TÜRKİYE'DEN ÇIKIŞ				
	TANKER	TIR TANKER	KAMYON	TR	TOPLAM ARAÇ	TANKER	TIR TANKER	KAMYON	TR	TOPLAM ARAÇ
OCAK 2008-	1666	434	8761	10185	21046	1984	99	9837	10314	22234
ŞUBAT 2008-	3306	95	9615	11254	24270	2967		11235	11226	25428
MART 2008-	4591		9509	13166	27266	4112		10608	13971	28691
NİSAN 2008-	2639		8891	14026	25556	2639		8498	13873	25010
MAYIS 2008-	4343		10253	13913	28509	4277		10096	13828	28201
HAZİRAN 2008-	3627		9369	13761	26757	2882		9892	13997	26771
TEMMÜZ 2008-	3597		9667	15171	28435	3440		11294	17260	31994
AĞUSTOS 2008-	4582		8306	15124	28012	4602		8468	15447	28517
EYLÜL 2008-	5348		8015	13903	27266	4879		7183	14412	26474
EKİM 2008-	4432		8490	14998	27920	3914		10394	15895	30203
KASIM 2008-	3265		10549	17507	31321	2752		9345	16544	28641
ARALIK 2008-	2063		14175	25148	41386	2411		15870	22664	40945
TOPLAM:	43459	529	115600	178156	337744	40859	99	122720	179431	343109

2009 YILI

TARİH	TÜRKİYE'YE GİRİŞ				TÜRKİYE' DEN ÇIKIŞ			
	TANKER	KAMYON	TR	TOPLAM ARAÇ	TANKER	KAMYON	TR	TOPLAM ARAÇ
OCAK 2009-	3098	15229	27518	45845	2831	18487	25693	47011
ŞUBAT 2009-	2618	12361	26653	41632	2846	19455	25601	47902
MART 2009-	1358	14935	32167	48460	845	18081	25526	44452
NİSAN 2009-	2056	17875	22939	42870	2199	21110	24862	48171
MAYIS 2009-	2140	16477	23121	41738	2023	17665	21660	41348
HAZİRAN 2009-	816	17341	26161	44318	875	17051	23922	41848
TEMMUZ 2009-	915	12785	22267	35967	1056	15045	22687	38788
AĞUSTOS 2009-	803	13352	19808	33963	789	13759	20032	34580
EYLÜL 2009-	1520	15540	25590	42650	1420	16852	25972	44244
EKİM 2009-	714	15943	22393	39050	771	17286	24783	42840
KASIM 2009-	491	16611	23776	40878	707	17475	26802	44984
ARALIK 2009-	928	16187	21740	38855	989	17938	24457	43384
TOPLAM:	17457	184636	294133	496226	17351	210204	291997	519552